

τικοῦ καὶ ἡ τέχνη νέου Ἰατίνου, ἐστάθητε ἀποθαυμάζοντες τὴν ἁρμονίαν, τὴν καλλονὴν, τὴν χάριν τοῦ τριμεροῦς ἐκείνου ἀριστουργήματος. Αὕτη εἶναι ἡ ἀληθὴς εἰκὼν τῆς τριλογίας τοῦ ἀρχαίου, τοῦ μακεδονικοῦ, τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Κλείσατε ὁμῶς ἐπὶ στιγμὴν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ φαντάσθητε σῶον μὲν τὸν ἐν τῷ μέσῳ αἰωρούμενον ἐξάστυλον δόμον μετὰ τοῦ συμβολικοῦ αὐτοῦ ἀετώματος καὶ τῶν δύο θεῶν ἐφόρων τῶν ἔνθεν καὶ ἐνθεν ἐπὶ γιγανταίων σκοπιῶν παρισταμένων· ἀλλὰ τὴν μὲν μίαν πτέρυγα ἀφανισθεῖσαν, τὴν δὲ ἄλλην ἠκρωτηριασμένην· αὕτη ἤθελεν εἶναι ἡ εἰκὼν τῆς ἀλλοιώσεως ἣν εἰσήγαγεν ἡ ξένη ἐπιστήμη εἰς τὴν πατρίαν ἡμῶν ἱστορίαν.

Ἐν τῇ προσεχεῖ ἀκροάσει θέλομεν εἶπει τί ἐγένετο ἐν Ἑλλάδι πρὸς ἐπικινόησιν τοῦ ἀδικήματος τούτου, τίνα ἐντύπωσιν προῦξένησαν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ αἱ ἐλληνικαὶ δοξασίαι, τίνα θέματα ἐκερδήσαμεν ὀριστικῶς καὶ περὶ τῶν δέον νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὸν ἀγῶνα.

## Ο ΚΟΙΝΩΝΙΣΜΟΣ ΕΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

### Δ' \*

Κάρολος Μάρξ ὑπῆρξεν ὁ ἐπιστημονικώτερον πάντων διατυπώσας τὰς θεωρίας τοῦ κοινωνισμοῦ ἐν Γερμανίᾳ. Τὸ βιβλίον αὐτοῦ (das Capital, Kritik der politischen Oeconomie), ἐν ᾧ συνεκφαλαιώθη ἅπασα σχεδὸν ἡ νεωτέρα κοινωνιστικὴ διδασκαλία, ὑπῆρξεν ἡ ἀκένωτος πηγὴ, ἀφ' ἧς ἀντλοῦσι μέχρι τῆς σήμερον τὰ κατὰ τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος ἐπιχειρήματά των οἱ προεξάρχοντες τῆς κοινωνιστικῆς αἰρέσεως ἐν Γερμανίᾳ. Ὡς ἐν τῶν πρωτεούντων μελῶν τῆς Διεθνοῦς ὑπῆρξε μετὰ τοῦ Ῥώσου κοινωνιστοῦ Bacunine εἰς τῶν διοργανωτῶν καὶ ἀποστόλων τοῦ ἐρυθροῦ τούτου ἰησουϊτισμοῦ ἐν Εὐρώπῃ. Εἰ καὶ ἐν νεκρᾷ ἔτι ἡλικίᾳ διεκρίθη ὡς ὑψηλότης τοῦ ἐν Βόννῃ πανεπιστημίου καὶ ὡς ὑπᾶλληλος τῆς πρωτοκῆς κυβερνήσεως, προὔτιμησεν ἐν τούτοις πάσης δημοσίας ὑπηρεσίας ν' ἀφιερῶσιν τὸν βίον αὐτοῦ εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἐξάπλωσιν τῶν κοινωνιστικῶν δογμάτων, εἰς ἣν οὐκ ὀλίγον συνετέλεσε, χάρις εἰς τὴν αὐστηράν αὐτοῦ κριτικὴν καὶ τὴν ἀναλυτικὴν δύναμιν τῶν ἐπιχειρημάτων του. Ἰδεώδες καὶ τάσεις τοῦ κοινωνιστικοῦ αὐτοῦ συστήματος, τῆς μακρᾶς αὐτοῦ πολιτικῆς ἐνεργείας, ὑπῆρξεν ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ κεφαλαίου, τοῦ ὁποίου ἀποκτείνει κατ' αὐτὸν ἐπὶ τοσοῦτον ἤδη χρόνον τελοῦνται τὰ ὄργια ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ. Τὸ κεφάλαιον μέχρι τῆς σήμερον, ἕνεκα τῆς ἀποκλειστικῆς αὐτοῦ ὑπεροχῆς ἐπὶ τῆς ἐργασίας, ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν, ἀφ' ὧν αὐτοῦ τῶν πόρων ἀποστάζει αἷματος καὶ ἰλύος, κωλύον τὸν ἐργάτην νὰ καταστῇ ἐλευθέρῳ ἐργαζομένῳ χεῖρ· οἱ δούλοι τῆς ἀρχαιότητος, οἱ δουλοπάροικοι



τοῦ μεσαίωνα· κατ' οὐδέν ἢ κατὰ τύπους μόνον διαφέρουσι τῶν σημερινῶν ἐπὶ μισθῷ ἐργατῶν, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν καὶ αὗτοι καὶ ἐκεῖνοι εἶναι ὁργανὰ ἀπολύτου ἐκμεταλλεύσεως τῆς προσωπικῆς ἐργασίας ὑπὸ τοῦ κεφαλαίου. Πρὸς πλείονα ἐκτίμησιν τῶν θεωριῶν τούτων τοῦ Μάρξ, παραθέτω ἥδε περίληψίν τινα ἔκ τινος κεφαλαίου τοῦ συγγράμματός του, ἐν ᾧ ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἡ ἀποψις αὐτοῦ περὶ τῆς ἱστορικῆς γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ κεφαλαίου.

«Πόθεν πηγάζει ἡ ἱστορικὴ γένεσις τοῦ κεφαλαίου; Ἐφ' ὅσον αὕτη δὲν εἶναι ἄμετος μεταβολὴ δούλων καὶ δουλοπαροίκων εἰς μισθωτοὺς ἐργάτας, τουτέστι τυπικὴ μόνον μεταλλαγή, σημαίνει τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ἰδιοκτησίας ἀπὸ τῶν ἀμέσων παραγόντων, τουτέστι τὴν διάλυσιν τῆς ἐπὶ τῆς ἰδίας ἐργασίας στηριζομένης ἰδιωτικῆς κτήσεως. Ἡ ἰδιωτικὴ κτήσις τοῦ ἐργάτου διὰ τῶν παραγωγικῶν αὐτοῦ μέσων εἶναι ἡ βῆσις τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως, αὕτη δὲ εἶναι ἀναγκαῖος ὅρος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς καὶ αὐτῆς τῆς ἐλευθέρως τοῦ ἐργάτου ἀτομικότητος. Ἀναμφιβόλως ὁ τρόπος οὗτος τῆς παραγωγῆς ὑφίσταται καὶ ἐντὸς τῆς δουλείας, τῆς δουλοπαροικίας καὶ τῶν λοιπῶν τῆς ὑποτελείας τοῦ ἐργάτου σχέσεων. Ἀλλ' ἀκμάζει μόνον, ἀλλ' ἐπιταχύνει μόνον πᾶσαν αὐτῆς τὴν ἐνέργειαν, κατακτᾷ μόνον τὴν προσήκουσαν αὐτῇ μορφήν, ὅποτε ὁ ἐργάτης εἶναι ἐλεύθερος ἰδιοκτήτης πάντων τῶν ὄρων τῆς ἐργασίας του, ὁ μὲν χωρικός τοῦ ἀγροῦ του, ὁ δὲ χειρῶναξ τῶν ἐργαλείων του. Ὁ παραγωγικός οὗτος τρόπος ὑφίσταται τὴν διαίρεσιν τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν λοιπῶν παραγωγικῶν μέσων· συγκεντρούμενων τῶν τελευταίων, ἀποκλείει τὴν συνεργασίαν, τὴν διανομὴν τῆς ἐργασίας ἐντὸς τῶν αὐτῶν ὄρων τῆς παραγωγῆς, τὴν ὑπὸ τῆς κοινωνίας κατίσχυσιν καὶ ὀργάνωσιν τῆς φύσεως καὶ τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων τῆς κοινωνίας. Ἐκτοτε τὰ πάθη ἐξεγείρονται ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὀφειλούσῃ νὰ ἐκμηδενισθῇ καὶ ἐκμηδενίζομένη. Ἡ ἐκμηδένισις αὐτῆς, ἡ μεταλλαγή τουτέστι τῶν ἀτομικῶν καὶ διεσπασμένων παραγωγικῶν μέσων εἰς συγκεντρωμέναν κοινωνικὰ, μετὰβάλλει τὴν μικροσκοπικὴν περιουσίαν πολλῶν εἰς κολοσσικήν περιουσίαν ὀλίγων. Ἡ ἀφαίρεσις τῆς περιουσίας τῶν ἀμέσων παραγωγῶν τελεῖται μετ' ἀπηνόου βανδαλισμοῦ καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀτιμωτάτης, ρυπαροτάτης καὶ μισητοτάτης ἀμαθείας. Ἡ ἀφ' ἑαυτῆς ἀναπτυχθεῖσα, ἡ ἀπὸ τῆς ἰδίας καὶ ἀνεξαρτήτου τοῦ ἀτόμου ἐργασίας παραχθεῖσα ἰδιωτικὴ κτήσις ὑποσκελίζεται ὑπὸ τῆς κτήσεως τοῦ κεφαλαίου, στηριζομένου ἐν τῇ ἐκμεταλλεύσει ξένης, κατὰ τύπους μόνον ἐλευθέρως ἐργασίας. Καθ' ὅσον δὲ ἡ ἀλλοίωσις αὕτη ἀρκούντως διέσπασε τὴν ἀρχαίαν κοινωνίαν κατὰ βάθος καὶ κατὰ πλάτος, καὶ ὁ μὲν ἐργάτης εἰς θύτην ἢ δὲ ἐργασία εἰς κεφάλαιον μετεβλήθη, ἐπέρχεται ἡ περαιτέρω στέρησις τῶν ἰδιωτικῶν κτήσεων. Ἦδη στερεῖται τῆς ἰδιοκτησίας αὐτοῦ οὐχὶ ὁ ἐργάτης, ἀλλ' ὁ πολλοὺς ἐργάτας ἐκμεταλλευόμενος κεφαλαιοῦχος· καὶ τοῦτο τελεῖται διὰ τῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συγ-



κεντρώσεως πολλῶν κεφαλαίων. Μετὰ τοῦ ἀκαταπαύστως ἐλαττουμένου ἔριθμοῦ τῶν μεγάλων κεφαλαιούχων, καταχρωμένων πάντα τὰ συμπαρομαρτοῦντα τῇ μεταβολῇ ταύτῃ προνόμια καὶ ἐπωφελουμένων τὸ μονοπώλιον αὐτῶν, αὖξει ἡ ἀθλιότης, ἡ κατὰθλιψις, ἡ δουλεία, ἡ διαφθορά, ἡ ἐκμετάλλευσις, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ἡ ἐξέγερσις τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Τὸ μονοπώλιον τοῦ κεφαλαίου δεσμεύει τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς, μεθ' ὧν ἀνεπτύχθη· ἡ δὲ συγκέντρωσις τῶν παραγωγικῶν μέσων καὶ ἡ ἐργασία ἔρχονται εἰς διάστασιν. Ἀλλ' ἡ ὑπερτάτη-στιγμὴ τῆς ιδιοκτησίας τοῦ κεφαλαίου ἐγγίζει. Οἱ δὲ ἄρπαγες ὀφείλουσι νὰ στερηθῶσιν αὐτῆς πάλιν. . . . Ἡ μεταβολὴ τῆς ἀτομικῆς κτήσεως, τῆς ἀπορρεούσης ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐργασίας εἰς συγκεντρωμένον κεφάλαιον εἶναι δυσχερεστέρα, τραχυτέρα καὶ μακροτέρα, ἢ ἡ μεταβολὴ τῆς ὑφισταμένης ἤδη τοῦ κεφαλαίου ιδιοκτησίας εἰς κοινωνικὴν κτήσιν. Σκοπὸς τῆς πρώτης μεταβολῆς ἦτο ἡ ἀφαίρεσις τῆς ιδιοκτησίας τοῦ πολλοῦ πλήθους ὑπ' ὀλίγων ἀρπάγων, ἡδὴ δὲ πρόκειται περὶ τῆς ἀφαίρεσεως τῆς ιδιοκτησίας τῶν ὀλίγων ἀρπάγων ὑπὸ τοῦ πολλοῦ πλήθους».<sup>1</sup>

Τοιαύτη κατὰ τὸν Μάρξ ἡ ἱστορία τοῦ κεφαλαίου, οἱ θρίαμβοι αὐτοῦ κατὰ τῆς ἐργατικῆς τάξεως καὶ τὰ ὄργια ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐν ᾗ ἐξασκεῖ δεσποτικωτέραν αὐθεντίαν ὑπὲρ πάντα μέχρι τοῦδε δεσπότην τῆς ἱστορίας. Ἡ καταστροφὴ λοιπὸν αὐτοῦ, ἡ ἀποκέντρωσις, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ θεωρητικοῦ, καὶ ἡ συγκέντρωσις τῆς ἐργασίας ὀφείλει νὰ ᾔηται τὸ ἀντικείμενον τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἰδίᾳ δὲ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ἧς ἀποστολὴ εἶναι ἐν τῇ νεωτέρᾳ κοινωνίᾳ ἡ συνδιαλλαγὴ τῶν δύο πολεμίων στοιχείων τῆς οἰκονομικῆς τῶν λαῶν ἀναπτύξεως, τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας. Ἀλλ' ἄφοῦ τὸ κεφάλαιον ἀρνεῖται νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μετὰ τῆς ἐργασίας, αὕτη ὀφείλει ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐκτέλεσιν ταύτην, ἔστω καὶ διὰ βιαιῶν μέσων. Ὅ,τι ἐμμέσως, ὑπούλως ἔπραττε μέχρι τοῦδε τὸ κεφάλαιον, τοῦτο ἀμέσως, διὰ τῆς ἐπαναστάσεως ὀφείλει νὰ πράξῃ ἤδη ἡ ἐργασία. Τοιαύτη ἡ λογικὴ καὶ αἰτάσεις τοῦ κοινωνιστικοῦ προσηλυτισμοῦ, τοῦ ὁποίου Κάρολος ὁ Μάρξ εἶναι ὁ πολυμνηρότατος καὶ ἐπιφανέστατος προφήτης. Ἐκ τίνος ἐγγράφου αὐτοῦ, ἐπιγραφομένου προκήρυξις τῆς κοινωνιστικῆς μερίδος καὶ χρονολογουμένου ἐν ἔτει 1847 ἐκ Λονδίνου, ἀντιγράφω τὴν ἀκόλουθον πρὸς τὴν τάξιν τῶν θυτῶν προσφώνησιν: «Ἡ πρόοδος τῆς βιομηχανίας, ἧς ἀκούσιος καὶ ἀναντίρρητος παράγων εἶναι ἡ μέση τάξις, τίθησιν ἀντὶ τῆς διὰ τοῦ συναγωνισμοῦ ἀπομονώσεως τῶν ἐργατῶν τὴν διὰ τοῦ συνεταγισμοῦ ἐπαναστατικὴν αὐτῶν συνέργειαν. Ἀναπτυσσομένης τῆς μεγάλης βιομηχανίας, συντρίβεται ὑπὸ τοῦ πόδας τῆς τρίτης τάξεως αὕτη ἡ βᾶσις, ἀφ' ἧς αὕτη παράγει, ἰδιοποιουμένη πάντα τὰ παραγόμενα. Ἀλλὰ πρὸ παντὸς αὕτη παράγει τοὺς ἰδίους αὐτῆς νεκροθάπτας. Ἡ δὲ πτώσις αὐτῆς καὶ ἡ νίκη τῶν θυτῶν εἶναι ἐξίσου ἀναπό-

<sup>1</sup> Marx, das Capital, 791—793.



φευκτος. . . Ὑπὲρ πάσας τὰς τάξεις, αἵτινες σήμερον ἵστανται ἀντιμέτωποι κατὰ τῆς τρίτης τάξεως, μόνοι οἱ θῦται εἶναι πράγματι ἐπαναστατικὴ τάξις· αἱ δὲ λοιπαὶ τάξεις διαφθείρονται καὶ καταρρέουσι μετὰ τῆς μεγάλης βιομηχανίας, μόνοι δὲ οἱ θῦται τυγχάνουσιν ὁ ἰδιαίτατος αὐτῆς καρπός.... Αἱ κατώτεραι τάξεις, ὁ μικροβιομήχανος, ὁ μικρέμπορος, ὁ χειρωναξ, ὁ χωρικός, ἅπαντες οὗτοι πολεμοῦσι τὴν μέσθην τάξιν, ὅπως ἐξασφαλίσωσι τὴν ὑπαρξιν αὐτῶν ὡς κατωτέρων τάξεων ἀπὸ τῆς καταστροφῆς . . . εἶναι ἀντιδραστικαί, διότι ζητοῦσι νὰ ἀναστρέψωσι τὸν τροχὸν τῆς ἱστορίας. . . »

Ἐν ὀλίγοις τοιοῦτον τὸ κοινωνιστικὸν σύστημα τοῦ Κάρολου Μάρξ, αἱ πολιτικαὶ αὐτοῦ τάσεις καὶ αἱ θεωρίαι. Δὲν τολμῶμεν ν' ἀποφανθῶμεν, ἂν ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὁ ὀρκισθεὶς τὴν καταστροφὴν τοῦ ὑφισταμένου κοινωνικοῦ καθεστῶτος, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ προτείνῃ ἄλλο τι τελειότερον καὶ λογικώτερον, σύμφωνον πρὸς τὴν φύσιν, τὴν λογικὴν καὶ τὴν ἱστορικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀνάπτυξιν, εἶναι μάταιός τις φιλόδοξος, ἢ περιεσκεμμένος δημαγωγός, Ἡρόστρατος ἢ Κατιλίνας. Οἱ ἐκ τοῦ πλησίου γνωρίσαντες αὐτὸν, οἱ συνεργασθέντες μετ' αὐτοῦ, ὁμολογοῦσιν ὅτι ὁ Κάρολος Μάρξ εἶναι πεπροικισμένος μὲν ὑπὸ πολλῆς εὐφυΐας καὶ βαθείας κρίσεως ἀλλὰ στερεῖται πάντῃ καρδίας. Ζῶν ἄνετον, λουκούλλειον σχεδὸν εἶπεῖν βίον ἐν Λονδίῳ, ὅπου ἀπὸ πολλοῦ χρόνου διατελεῖ προγεγραμμένος ἀπὸ τῆς πατρίδος του, δύναται νὰ συντάσῃ ἐπαναστατικὰ πρὸς τοὺς ἐργάτας προγράμματα, σπείρων τὴν διχόνοιαν μεταξὺ τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων, ὑποδαυλίζων τὰ πάθη, ῥίπτων ἔλαιον ἐπὶ τῆς πυρᾶς τῆς κοινωνικῆς δυστυχίας. Τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ εὐφυΐαν, τὴν διαλεκτικὴν αὐτοῦ δεινότητά κατέστησεν ὄργανον ἐνόχου ματαιοδοξίας, προκηρύττων τὴν ἐπανάστασιν, τὴν καταστροφὴν, ὡς τοὺς μόνους ὁρους τῆς λύσεως τῶν ὑφισταμένων κοινωνικῶν προβλημάτων. Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ ἰσχυρὰ αὐτοῦ ἐπιστημονικὴ δύναμις, ἐκπεφρασμένη διὰ τῶν τύπων τῆς διαλεκτικῆς τοῦ Ἑγέλου, ἔνεκα τῆς δυσχερείας περὶ τὴν κατανόησιν αὐτῆς ἀνὰ τὰ εὐρύτερα στρώματα τῆς κοινωνίας, ἥκιστα ἦτο προωρισμένη νὰ ἐπιδράσῃ εἰς τὸν σχηματισμὸν πολιτικῆς μερίδος ἐν τῇ γερμανικῇ κοινωνίᾳ, ἀναγνωρίζουσης αὐτὸν ἀρχηγὸν καὶ σηματοφόρον, ὁ δὲ Κάρολος Μάρξ, ὡς τόσοι ἄλλοι θεωρητικοὶ τῶν νεωτέρων χρόνων, ἤθελε μείνει μὲ τὴν δόξαν τοῦ κοινωνικοῦ ἀποστόλου, μάτην διδάσκοντος καὶ ἐπιφωνοῦντος εἰς ὧτα μὴ ἀκουόντων τῶν θεωριῶν αὐτοῦ, εἰ ἕτερος ἀνὴρ, κατώτερος μὲν αὐτοῦ περὶ τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα, ἀλλ' ἀπείρως ὑπέρτερος κατὰ τὴν εὐφυΐαν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐνεργείας, δὲν μετεδίδωκε καθ' ὁλοκληρίαν τὴν συζήτησιν τῶν οἰκονομικῶν ζητημάτων, ὅπως ὑπὸ τοῦ Μάρξ ἀνελύθησαν καὶ διευτυπώθησαν, ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς καθ' ἡμέραν πολιτικῆς. Ἀπὸ τοῦ Φερδινάνδου Lassalle χρονολογεῖται ὁ σχηματισμὸς καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς νέας πολιτικῆς μερίδος τῶν κοινωνιστῶν ἐν Γερμανίᾳ. Ἐν αὐτῷ λοιπὸν θέλομεν ἀναζητῆσαι τὸν ἐκρηκτικότερον τύπον καὶ τὴν ἐνεργεστέραν ἑκφράσιν τοῦ κοινωνιστικοῦ δημαγω-



γού, οἷος ἐν τῷ βραχεῖ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ δράσεως διαστήματι πρωτηγώνιστησεν ἐν Γερμανίᾳ.

Ὁ Φερδινάνδος Lassalle εἶναι μία τῶν πολλῶν περικοπῶν καὶ τῶν πολλῶν ἐκτάκτων φυσιογνωμιῶν τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἰουδαῖος τὴν καταγωγὴν, προωρισμένος ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἰς τὸ ἐμπορικὸν στάδιον, κατώρθωσε κρυφίως, ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ὑποστηριζόμενος, νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐπιστημανικὰς αὐτοῦ μελέτας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου, ἔνθα διεκρίθη ἐπὶ ἐκτάκτῳ εὐφυίᾳ καὶ πρωϊμότητι πνεύματος, καταθέλξας πάντας τοὺς ἐκ τοῦ πλησίου γνωρίσαντας αὐτὸν, μεταξὺ δ' ἄλλων καὶ τὸν πολὺν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Ἀλέξανδρον τὸν Οὐμβόλδον. Ὁ Ἑρρίκος Χάινε ἀπεθαύμαζεν αὐτὸν, ἀποκαλῶν τὸν Μεσσίαν τοῦ δεκάτου ἐννάτου αἰῶνος. Τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ Lassalle ἦτο φιλοσοφικὸν τι σύγγραμμα ἐν ἔτει 1858 δημοσιευθὲν περὶ τοῦ ἐξ Ἐφέσου φιλοσόφου Ἡρακλείτου, τοῦ σκοτεινοῦ ἐπικληθέντος <sup>1</sup>, μελέτῃ μεγάλῃν σχοῦσα ἐπιτυχίαν παρὰ τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ τῆς Γερμανίας, βραδύτερον δὲ ἐν ἔτει 1861 ἕτερον φιλοσοφικὸν σύγγραμμα, ἐν ᾧ ἀποπειρᾶται τὴν συμφιλίωσιν τοῦ φιλοσοφικοῦ μετὰ τοῦ θετικοῦ δικαίου <sup>2</sup>, βιβλίον, τὸ ὁποῖον μεθ' ὅλην τὴν εὐφυίαν καὶ πολυμαθειαν μεθ' ὧν εἶναι γεγραμμένον, δὲν ἔσχε μεγάλην ἐπιτυχίαν.

Αἰφνιδίως κατελείπει τὴν ἡρακλεον γαλήνην τῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ μελετῶν καὶ ἐργασιῶν, ὅπως μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐμπαιθεὺς στραφῇ πρὸς τὸ τότε ἀρξάμενον ν' ἀναφαίνεται ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἐν Γερμανίᾳ κοινωνικὸν τῶν ἐργατῶν ζήτημα. Τίς ἡ ἀφορμὴ τοῦ προσηλυτισμοῦ τοῦ νέου τούτου Παύλου τοῦ κοινωνισμοῦ; ἡ ἀνατροφὴ αὐτοῦ, ἡ συμπεριφορὰ, αἱ τάσεις ἡκιστα συνεφώνουν πρὸς τὴν ἀποστολὴν ἀρχηγοῦ τῆς τετάρτης τάξεως· δὲν ἦτο σκοτεινὸς τις ἀνὴρ, ἀδυνατῶν ν' ἀνέλθῃ ἄλλως ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἢ διὰ μόνης τῆς δημαγωγίας· ἡ πνευματικὴ αὐτοῦ εὐφυΐα καὶ τὰ χρηματικὰ μέσα, ἃ διέθετε, ταχέως ἠδύναντο ν' ἀναδείξωσιν αὐτὸν ἐν τῇ πατρίδι του. Ἦτο τύπος εὐπατρίδου κατὰ τὴν αὐστηροτάτην αὐτοῦ ἐννοίαν· ἐκέκτητο πεντακισχιλίων ταλλήρων ἐτήσιον εἰσόδημα, δυνάμενος δι' αὐτοῦ νὰ ἐκτελῇ τὰς ματαιοτάτας τῶν ἐπιθυμιῶν του.

Ὁ εἰς τὴν κοινωνικὴν δημοκρατίαν προσηλυτισμὸς αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα προήρχετο οὐχὶ ἀπὸ ἐσωτερικῆς πεποιθήσεως, ἀλλ' ἀπὸ ἀπλῆς ματαιοδοξίας, ὅπως καταστῇ κεφαλὴ καὶ δύναμις κοινωνικῆς μερίδος· ἦτο ὁ Ροβεσπιέρος τοῦ κοινωνισμοῦ, ἀρχηγὸς τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ἥρως τῶν χυδασιωτάτων συναθροίσεων μὲ κορυφὸν εὐπατρίδου ἐπενδύτην. Ὁ ἠθικὸς αὐτοῦ βίος ἦτο πλήρης ἰλῦος· αἱ μετὰ τῆς κομήσεως Hatzfeld σχέσεις αὐτοῦ, τὰ ἐπεισόδια καὶ αἱ δίκαι, μεθ' ὧν συνεδέθη ἡ σχέση αὕτη, προὔξενησαν καθολικὴν κατ' αὐτοῦ ἀηδίαν ἐν Γερμανίᾳ· ἦτο κατὰ τὸν κ. von Treitschke <sup>3</sup>

<sup>1</sup> Die Philosophie Herakleitos des dunkeln von Ephesos (1858).

<sup>2</sup> Das System der erworbenen Rechte (1861).

<sup>3</sup> Der Socialismus und seine Gönner (1874).



τὸ ἀκαθαρτότατον πνεῦμα τοῦ αἰῶνος, ἀνὴρ οὐδέποτε κατορθώσας νὰ ἐρυθρίσῃ. Προσηλυτισθεὶς εἰς τὰ δόγματα τοῦ κοινωνισμοῦ ἐν Γερμανίᾳ, καταστάς ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ καὶ διοργανωτὴς, ἤρξατο μετ' ἀκαταδάμαστου δυνάμεως, μετ' ἀπαρμύλλου εὐφύιας σπείρων τὴν διαίρεσιν μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν τάξεων, σύρων ὀπισθεν αὐτοῦ μυριάδας ἐργατῶν, ὧν ἦτο ὁ προφήτης καὶ ὁ ἀπόστολος. Ἐπετέθη ἀδίκως καὶ μετ' ἐμπαθείας κατὰ τοῦ γνωστοῦ οἰκονομολόγου Schulze Delitzsch,<sup>1</sup> τοῦ ἰδρυτοῦ καὶ ὀργανιστοῦ τῶν ἐπὶ τῆς αὐτοβοηθείας στηριζομένων τραπεζῶν τοῦ λαοῦ, καὶ συνέθεσεν ἐπὶ διαφόροις εὐκαιρίαις χάριν τῆς προαγωγῆς τῶν συμφερόντων τῆς τάξεως τῶν ἐργατῶν διαφόρους λόγους καὶ προγράμματα, ἐν οἷς ἐμπεριλαμβάνεται ἅπασα αὐτοῦ ἡ κοινωνιστικὴ καὶ δημαγωγικὴ διδασκαλία, καὶ ἐν οἷς ἐπιζητεῖ ἐκτὸς ἄλλων τὴν κατάργησιν τῶν ἀμέσων φόρων καὶ τὴν ὑψωσιν τῶν ἐπὶ τῆς κληρονομίας φόρων. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ ἐνέργεια δὲν διήρκεσεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Ἐνεκα ἐρωτικῶν σχέσεων καὶ μετὰ ταῦτα ρήξεως καὶ προσβολῆς κατὰ γυναικὸς οὐχὶ ὑπερέρας αὐτοῦ κατὰ τὴν ἠθικότητα, προεκλήθη εἰς μονομαχίαν ὑπὸ τοῦ μετὰ ταῦτα ἐραστοῦ αὐτῆς καὶ συζύγου, τοῦ Ρωμούνου βογιάρου Ρακοδίτσα, ὑφ' οὗ καὶ ἐφονεύθη ἐν τινὶ μονομαχίᾳ παρὰ τὴν Γενεύην.

Μελετήσωμεν ἤδη τὸ κοινωνιστικὸν τοῦ Lassalle σύστημα καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ ἐν Γερμανίᾳ.

Τὰ πάντα ρεῖ τοῦ Ἡρακλείτου, ἡ μελέτη τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἀντικείμενον τοῦ πνεύματος τοῦ Lassalle, ἡ αἰωνία κίνησις καὶ μεταβολὴ τῶν ὄντων ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, τοιαύτη ἡ ἰδέα ἡ διήκουσα δι' ὅλου αὐτοῦ τοῦ κοινωνιστικοῦ συστήματος. Οὐδὲν ὑφίσταται σταθερὸν καὶ ἀσφαλὲς ἐν τῷ μεταβαλλομένῳ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος, ἅπαντα φέρουσι τὸν τύπον καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἱστορικῆς μεταβολῆς, δυνάμενα νὰ τροποποιηθῶσιν αὐθαίρετως καὶ κατὰ βούλησιν τῆς κοινωνίας. Ἄπαντες οἱ μεγάλοι θεσμοὶ τῆς κοινωνίας, ἐφ' ὧν ἀπ' αἰώνων ἀναπαύεται ἡ ἀνθρωπότης, εἶναι ἱστορικαὶ οὐχὶ λογικαὶ κατηγορίαι, δυνάμενα νὰ μεταβληθῶσι κατὰ τὰς προεξαρχούσας ἰδέας ἐν τῇ ἐκάστοτε κοινωνίᾳ. Ἡ κριτικὴ αὕτη παντὸς θεσμοῦ ἀποφίς, ἄγουσα μοιραίως εἰς τὴν ἄρνησιν, οὐδὲν ἀναγνωρίζουσα ὡς ἀπολύτως ὑφιστάμενον, αἰώνιον ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἀλλὰ τὰ πάντα καθιστῶσα παίγνια τῆς αὐθαιρεσίας καὶ τῶν συμφερόντων τῆς ἡμέρας, ἀνοίγει τὴν θύραν εἰς τὴν αἰωνίαν μεταβολὴν παντὸς κοινωνικοῦ θεσμοῦ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ, εἰς τὴν ἐπικινέσασιν. Ἐλαχίστη ἐν τούτοις μελέτη τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, καὶ ἡ ἀτελεστάτη ψυχολογικὴ ἔρευνα περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ ἠθικὸς ἡμῶν βίος δὲν εἶναι αὐθαίρετον παίγνιον τυχαίων τινῶν περιστάσεων, ὅτι ὑπάρχουσιν αἰῶνιοι νό-

<sup>1</sup> Herr Bastiat-Schultze von Delitzsch, der ökonomische Julian, oder Capital und Arbeit (1861).



μοι, διέποντες τὴν ἱστορικὴν ἡμῶν ἀνάπτυξιν, ἡ καταπύτησις τῶν νόμων δὲν τελεῖται ἀποινεῖ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ. Ἀπασα αἱ ἠθικαὶ ἰδέαι, αἱ ἀπορρέουσαι ἀπὸ τῆς ἐνδοτάτης ἡμῶν φύσεως καὶ οὐσίας εἶναι ἀπόλυτοι, μόνον κατὰ τύπους, κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν ὑπόστασιν ἀλλοιοῦνται, συνωδᾷ καὶ κατ' ἀναλογίαν τῆς καθ' ὅλου τοῦ βίου ἡμῶν προόδου καὶ ἀναπτύξεως, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν διατελοῦσιν ἀείποτε αἱ αὐταί, αἰώνιοι, ἀμετάβλητοι ἐν τῇ αἰωνίᾳ μεταβολῇ τῶν ὄντων.

Ὁ γάμος, ἡ ἰδιοκτησία, ἡ εἰς τάξεις διαίρεσις καὶ διοργάνωσις τῆς κοινωνίας δὲν εἶναι αὐθαίρετα δημιουργήματα ἱστορικῆς τινος ἐποχῆς, ἀτελοῦς τινος καταστάσεως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ὡς δυσχυρίζεται ὁ κοινωνισμὸς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ζητῶν νὰ καθυποβάλλῃ αὐτὰ εἰς τὴν κριτικὴν αὐτοῦ βέβανον, ὅπως δι' αὐτῆς ἐξαγάγῃ ἀρνητικὰ συμπεράσματα, θεσμοὺς, ὧν ἄνευ δὲν δύναται νὰ ζήτῃ ἠθικῶς, τὴν ἐκπολιτιστικὴν αὐτῆς ἀποστολὴν ἐκτελοῦσα ἡ ἀνθρωπότητα. Κατ' οὐσίαν οἱ ἠθικοὶ οὗτοι ὅροι τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, αἱ λογικαὶ αὐταὶ κατηγορίαι εἶναι καὶ ὀφείλουσι νὰ διατελοῦσιν ἀναλλοίωτοι, μόνον δὲ κατὰ τύπους, κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν μορφήν ὀνύκνται νὰ ὀφίστανται ἐλαφρᾶς πινὰς ἀλλοιώσεις, τοιαύτας, αἵτινες οὐδέποτε δύνανται νὰ παραελάφωσι τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῶν ὑπόστασιν. Οὐδεμίαν ἀληθῆς, πεπολιτισμένην κοινωνίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ δὲν ἀνεγνώρισεν τὴν ἰδιοκτησίαν ὡς ἓνα τῶν ὅρων τῆς κοινωνικῆς ὑπάρξεως καὶ προόδου· σπάνιὰ τινα φαινόμενα, τὰ ὅποια ἀρέσκεται νὰ ἐπικαλῇται ὁ κοινωνισμὸς, εἶναι ἑκτακτα φαινόμενα παρὰ λαοὺς βαρβάρους, οὐδέποτε ἀνεληθούσιν εἰς ἀνωτέραν τινὰ βαθμίδαν πολιτισμοῦ περατώδεις ἐκφύσεις ἐν τῷ ἠθικῷ βίῳ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἐξαιρέσεις οὐδέποτε δυνάμεναι νὰ διεκδικήσωσι τὴν τιμὴν, ὅπως ἀποτελέσωσι κανόνα· ἡ μονογαμία ἐν τῷ γάμῳ εἶναι ἡ ἐκτοράζουσα τὸ ὑπέρτατον ἰδεώδες τοῦ φίλτρου, τοῦ ἔρωτος ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἡ κρατύνουσα τὴν ἰδέαν τῆς οἰκογενείας ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἡ συμβάλλουσα εἰς τὸν ἠθικὸν βίον τῆς κοινωνίας. Αἰεὶ, παρ' οἷς ὁ ἠθικὸς ὅρος τῆς οἰκογενείας οὐδέποτε ἐξετιμήθη, διετέλεσαν ἀείποτε ἐν ταπεινῇ πολιτισμοῦ βαθμίδι, ταχέως τοῦ συνδέοντος αὐτοὺς κοινωνικοῦ δεσμοῦ διαλυθέντος καὶ καταστραφέντος. Ὁ ἐλεύθερος ἔρως, τὸν ὅποιον ὀνειροπολεῖ ἐν τοῖς φανταστικοῖς αὐτοῦ λήροις ὁ κοινωνισμὸς, εἰναι τι χεῖρον τῆς πολυγαμίας τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, εἶναι ἡ κατὰπτωσις τοῦ ἡμίσεος ἀνθρωπίνου γένους, καθισταμένου ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ, ἐκ τῆς κρᾶσεώς του ὀργάνου τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ ἑτέρου ἰσχυροῦ ἡμίσεος. Ἀγνοῶ ἂν καθ' ὅλην τὴν μέχρι τοῦδε ἱστορικὴν περίοδον τῆς ἀνθρωπότητος ἐξῆλθε, διευτυπώθη καὶ ἀνυψώθη εἰς ἠθικὸν δόγμα βδελυρωτέρων καὶ ἀσεβεστέρα ἰδέα τῆς τοῦ λεγομένου τούτου ἐλευθέρου ἔρωτος. Οὐδέποτε ὁ ὕλισμὸς κατήγαγεν ἐνδοξότερον θρίαμβον· ἀρνηθεὶς τὴν πνευματικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἀνκηρύξας αὐτὸν αἰσθητικὸν ὄν, ἔνστικτα μόνον ἔχοντα νὰ ἐκτελέσῃ, οὐχὶ δὲ ἀνωτέρας ἰδέας νὰ πραγματοποιήσῃ, κατεδίδασκε τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ



ἐκείνου σημείου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου συναντήσωμεν αὐτὸ ἐν τῇ πρώτῃ στιγμῇ τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ ἐμφανίσεως. Ὑπὸ τοιαύτην ἐποψιν ὁ ἔρως δὲν εἶναι πλέον ἢ σεμνὴ Ἑστιάς, ἢ κρατοῦσα τὸ ἄσβεστον πῦρ τοῦ οἰκογενειακοῦ δεσμοῦ, τῆς κοινωνικῆς ἠθικότητος, ἀλλ' ἡ ἐρόδουλος τῆς Φρυγίας, ἡ ἀσελγὴς Ἀστάρτη τῆς Ἀνατολῆς, τείνουσα τὴν παρειὰν εἰς τὸν πρῶτον προσελθόντα... Δὲν ἦτο βεβόκιως νήφουσα διάνοια, μελετήσασα τὸν ἄνθρωπον ἐν τοῖς ἀθανάτοις νόμοις τοῦ ἀλγθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ, ἢ διατυπώσασα τὴν ἀσεβῆ ταύτην ἀρχὴν τοῦ ἐλευθέρου ἔρωτος, ἦτο παραληροῦσα φαντασία, ἐμπνευσθεῖσα ὑπὸ τῶν ὀργίων χαμαιτυπείου καὶ ἐκβαλοῦσα τὴν ἀπαίσιον ταύτην ὠρυγὴν ἐν στιγμαῖς ὑπερτάτης ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἐξαντλήσεως καὶ σκοτοδίνης. . . .

Ἡ κοινωνία δὲν δημιουργεῖται αὐθαιρέτως, τῇ βοήθειᾳ τυχαίων τινῶν κανόνων καὶ ἀξιωματίων. Ὑπάρχει ἀνωτέρα τις ἀρχή, διέπουσα τὸν ἠθικὸν κόσμον, ἐν ᾧ ζῇ καὶ δοῖ ἡ ἀνθρωπότης· ἡ δὲ κριτικὴ ὀφείλει ν' ἀναγνώρισῃ αὐτὴν ἐν τῇ ἐξαγωγῇ τῶν συμπέρασματῶν της· ἄλλως ὑποπίπτει εἰς πλάνην, ἥτις δὲν δύναται ἢ νὰ ὁδηγήσῃ αὐτὴν εἰς τὰ τολμηρότατα καὶ ἐπισφαλέστατα δόγματα.

Μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων — μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848 — τῆς ἱστορίας ὁ ἱστός ὑφίσταται μονομερῶς, ἀποκλειστικῶς μόνον ἓκ τινος τάξεως τῆς κοινωνίας — ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς εὐκριθμοτέρας. Ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία κατὰ τὸν Lassalle εἶναι ἱστορία μιᾶς μόνον τάξεως, δράσης μέχρι τῆς σήμερον ὡς ἀποκλειστικοῦ παράγοντος ἐν τῇ ἐκπολιτιστικῇ τῶν ἐθνῶν σταδιοδρομίᾳ. Ἦσαν οἱ ἱερεῖς, οἱ εὐγενεῖς, μετὰ δὲ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1793 ἡ τρίτη τάξις οἱ ἐκπροσωποῦντες τὴν ἱστορίαν παράγοντες. Ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τοῦ 1848 ἄρχεται ἐπιφανομένη ἐπὶ τοῦ θεάτρου τοῦ κόσμου ἑτέρα τάξις ἰσχυροτέρα, πολυκριθμοτέρα, δικαιοτέρα διατυπώσα ἀξιώσεις. Εἶναι ἡ τετάρτη τάξις, ἡ τάξις τῶν ἐργατῶν, ἡ ἀξιοῦσα ἤδη νὰ διευθύνῃ τὸ ἔργον τῆς ἱστορίας. Ἡ κοινωνικὴ ἐπανάστασις, ἥς τὰ προανακρούσματα ἠκούσθησαν κατὰ πρῶτον ἐν τῇ ἐπαναστάσει τοῦ 1848, ἀπαιτεῖ νέον στοιχεῖον· τοῦτο δὲ τὸ στοιχεῖον εἶναι ἡ τετάρτη τάξις, ὁ τέως Παρίας οὗτος τῆς ἱστορίας, ἀνακράζων ἤδη μετὰ τοῦ Φερδινάνδου Lassalle, τοῦ Μεσσίου αὐτῆς, τὸ πολυθρύλλητον ἐκεῖνο *l'état c'est moi* Λουδοβίκου τοῦ δεκάτου τετάρτου. Ἐν τινι φυλλαδίᾳ αὐτοῦ, τῷ προγράμματι τῶν ἐργατῶν (*Arbeiterprogramm*) οὕτως διατυποῖ ὁ θεωρητικὸς τῆς τετάρτης τάξεως τὴν ἀρχομένην ταύτην νέαν ἱστορικὴν ἐπανάστασιν.

»Μέχρι τοῦδε ἐγένοντο δύο ἱστορικαὶ περίοδοι, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἱσταται ὑπὸ τὴν ἐξάρχουσαν ιδέαν ὠρισμένης τινὸς κοινωνικῆς τάξεως, ἀποτυπούσης τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ἐφ' ὅλων τῶν θεσμῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης.

»Κατὰ πρῶτον ἡ ιδέα τῆς εὐγενείας, τοῦτέστιν ἡ ἑγγεῖας ἰδιοκτησία, ἡ ἀποτελοῦσα τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν τοῦ μεσαιῶνος καὶ ὅλους τοὺς θεσμοὺς αὐτοῦ διαπνέουσα.



»Ἡ περίοδος αὕτη περῆλθε μετὰ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, μολονότ ἐν Γερμανίᾳ, ὅπου ἡ μεταβολὴ αὕτη ἐτελέσθη οὐχὶ διὰ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ διὰ τῶν κυβερνήσεων αὐτοῦ διὰ λίαν μακρῶν καὶ ἀτελῶν μεταρρυθμίσεων, ὑφίστανται ἀκόμη πολυαριθμότερα καὶ σπουδαιότερα λείψανα τῆς πρώτης ἐκείνης ἱστορικῆς περιόδου κατὰ μέγα μέρος κωλύοντα ἀνὰ πᾶν βῆμα τὴν τάξιν τῶν ἀστῶν μέχρι τῆς σήμερον.

»Ἡ δευτέρα ἱστορικὴ περίοδος, ἡ ἀρχομένη ἀπὸ τῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἔχουσα ὡς ἀρχὴν αὐτῆς τὴν μεγάλην ἀστικὴν κτῆσιν, τουτέστι τὸ κεφάλαιον, εἰς προνόμιον δ' αὐτὸ μεταβαλοῦσα, διαπνέει πάντας τοὺς κοινωνικοὺς θεσμοὺς καὶ ὁρίζει τὴν συμμετοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκφρασιν τῆς βουλῆσεως καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς πολιτείας.

»Ἀλλὰ καὶ ἡ δευτέρα αὕτη περίοδος, καθ' ὅσον ἐξωτερικῶς κταφάνεται, ἐσωτερικῶς ἤδη περῆλθεν.

»Τῇ 24 Φεβρουαρίου 1848 ἀνέτειλε τὸ πρῶτον λυκχυγὲς νέας ἱστορικῆς περιόδου.

»Κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐν Γαλλίᾳ, ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, εἰς τοὺς ἰσχυροὺς τῆς ὁποίας ἐσωτερικοὺς ἀγῶνας αἱ νίκαι ὅπως καὶ εἴηται τῆς ἐλευθερίας ἔχουσι καθολικὴν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα σημασίαν, ἐξερράγη ἐπανστάσις, καλέσασα ἕνα ἐργάτην ἐν τῇ προσωρινῇ κυβερνήσει, ἐκφράσασα ὡς τὸν σκοπὸν τῆς πολιτείας τὴν βελτίωσιν τοῦ κλήρου τῶν ἐργατικῶν τάξεων, προκηρύξασα τὴν ἀμεσον καθολικὴν ψηφοφορίαν, δι' ἧς ἕκαστος πολίτης, φθάσας τὸ εἰκοστὸν πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας του, μηδαμῶς λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν κτηματικῶν αὐτοῦ σχέσεων, λαμβάνει ἀνάλογον κυριαρχικὸν μέρος ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὁρίζων τὸν σκοπὸν αὐτῆς καὶ τὴν βούλησιν.

»Ἄν ἡ ἐπανστάσις τοῦ 1789 εἴναι ἡ ἐπανστάσις τῆς τρίτης τάξεως, ἤδη ἡ τετάρτη τάξις, ἥτις ἐν ἔτει 1789 ἦτο κεκρυμμένη ἐν ταῖς πτωχαῖς τῆς τρίτης τάξεως καὶ ἐφάνη μετ' αὐτῆς συμπίπτουσα, ἀνακηρύττει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ὡς κυριαρχικὴν ἀρχὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ζητοῦσα τὴν ὑπ' αὐτῆς διαπνοὴν παντὸς κοινωνικοῦ καθεστῶτος.

»Ἀλλ' ἤδη, ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς τετάρτης τάξεως, λαμβάνει ἀμέσως χώραν ἡ ἀπειρος διαφορὰ, καθ' ἣν ἡ τετάρτη τάξις, ἡ ὑστάτη καὶ ἀκρατάτη, ἡ ἀπόκληρος τάξις τῆς κοινωνίας, οὐδένα ἀνακηρύττει οὔτε δύναται ν' ἀνακηρύξῃ ἀποκλειστικὸν ὅρον εἴτε ἐκ τοῦ δικαίου εἴτε ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπορρέοντα, εἴτε ἐκ τῆς ἐγγείου κτήσεως, εἴτε ἐκ τοῦ κεφαλαίου τὸν ὅποῖον νὰ διατυποῖ ὡς νέον τι προνόμιον, δι' οὗ νὰ δύναται νὰ διαπνέῃ τοὺς θεσμοὺς τῆς κοινωνίας.

»Ἀπαντες εἰμεθα ἐργάται, ἐνότῳ ἔχομεν τὴν βούλησιν μόνον νὰ καθίστάμεθα καθ' οἷονδήποτε τρόπον ὠφέλιμοι εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν.

»Ἡ τετάρτη αὕτη τάξις, ἐν τῇ κενδρίᾳ τῆς ὁποίας οὐδεὶς βλαστὸς ἐνυπα-



λανθάνει νέας τινός προνομίας, είναι τούτου ἕνεκα ταυτόσημος τῷ ὄλῳ ἀνθρωπικῷ γένει. Κατὰ συνέπειαν τὸ ζήτημα αὐτῆς εἶναι πράγματι ζήτημα τῆς ὁλῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ἐλευθερία αὐτῆς εἶναι ἡ ἐλευθερία αὐτῆς τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ κυριαρχία αὐτῆς εἶναι ἡ κυριαρχία ἀπάντων.

»Ὁ ἐπικυλούμενος λοιπὸν τὴν ιδέαν τῆς ἐργατικῆς τάξεως ὡς τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν τῆς κοινωνίας, ἐν τῇ ὑπ' ἐμοῦ ἀναπτυχθεῖσῃ ἐννοίᾳ, οὐδεμίαν ἐκβάλλει κραυγὴν διασπάσεως καὶ διαιρέσεως μεταξύ τῶν κοινωνικῶν τάξεων· ἐκβάλλει μᾶλλον κραυγὴν συνδιαλλαγῆς, κραυγὴν περιλαμβάνουσαν ἀπασαν τὴν κοινωνίαν, κραυγὴν ἐξισώσεως ὅλων τῶν ἀντιθέσεων ἐν τοῖς κοινωνικοῖς κύκλοις, κραυγὴν συνενώσεως, ἐν ᾗ ὅλοι ὄφειλον νὰ συμφωνῶσιν οἱ ἀποδοκιμάζοντες τὰς προνομίας καὶ τὴν κατὰ πῖσιν τοῦ λαοῦ διὰ τῶν προνομιούχων τάξεων, κραυγὴν ἀγάπης, ἥτις ἀφοῦ κατὰ πρώτην φοράν ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ λαοῦ, θέλει διατελεῖ ἀείποτε ἡ ἀληθὴς κραυγὴ τοῦ λαοῦ, ἕνεκα δὲ τῆς ὅλης αὐτῆς θέλει εἶναι πάντοτε κραυγὴ ἀγάπης, τονιζομένη ὡς πολεμικὸν τοῦ λαοῦ ἐμβατήριον.

»Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐργατικῆς τάξεως καὶ ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς κοινωνίας ὑπὸ τριπλὴν ἀκόμῃ ἀποφιν ὀφείλει νὰ ἐξετασθῇ ὑφ' ἡμῶν :

- 1) ὑπὸ τὴν ἀποφιν τῶν τυπικῶν τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῆς μέσων.
- 2) ὑπὸ τὴν ἀποφιν τῆς ἠθικῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ
- 3) ὑπὸ τὴν ἀποφιν τῆς ἐν αὐτῇ ὑπαρχούσης συλλήψεως τοῦ σκοποῦ τῆς πολιτείας.

»Τὸ τυπικὸν μέσον τῆς πραγματοποιήσεως τῆς ἀρχῆς ταύτης εἶναι ἡ καθολικὴ καὶ ἄμεσος ψηφοφορία, οὐχὶ ἡ ἔμμεσος, οἷον ἔσχομεν αὐτὴν ἐν ἔτει 1848. Ἡ εἰσαγωγὴ δύο βαθμῶν παρὰ τὴν ἐκλογὴν, πρώτων καὶ δευτέρων ἐκλογέων, εἶναι τεχνικὸν τι μόνον μέσον, ἐπὶ σκοπῷ εἰσαχθὲν πρὸς τὴν ὅσον ἔνεστι νόθευσιν τῆς βουλήσεως τοῦ λαοῦ παρὰ τὴν ἐκλογικὴν πράξει. . . .

»Ἡ τετάρτη τάξις οὐ μόνον πρεσβεύει ἐτέραν πολιτικὴν ἀρχὴν, διάφορον τῇ ἀρχῇ τῆς τρίτης τάξεως, τουτέστι τὴν ἄμεσον καθολικὴν ψηφοφορίαν, ἀλλὰ συλλαμβάνει πάνυ διαφόρως καὶ τὸν ἠθικὸν σκοπὸν τῆς πολιτείας.

»Κατὰ τὴν ἠθικὴν ιδέαν τῆς τρίτης τάξεως τὸ ἄτομον ἀποκλειστικῶς καὶ ἀπολύτως ὀφείλει νὰ ἐξασκῇ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Καὶ ἂν μὲν ἅπαντες ἡμεθα ἐξίσου ἰσχυροί, ἐξίσου ἱκανοί, ἐξίσου ἀνεπτυγμένοι καὶ πλούσιοι, τότε ἡ ιδέα αὕτη ἡδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἠθικὴ καὶ ἐπαρκής. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἴμεθα τοιοῦτοι, οὔτε δυνάμεθα νὰ εἴμεθα, ἡ σκέψις αὕτη δὲν εἶναι ἐπαρκής, κατ' ἀνάγκην δὲ ἐν ταῖς συνεπείαις αὐτῆς ἄγει πρὸς βαθεῖαν ἀνηθικότητα. Ἐκ τούτου προέρχεται ὅτι ὁ ἰσχυρότερος, ὁ ἱκανώτερος καὶ ὁ πλουσιώτερος ἐκμεταλλεύονται τὸν ἀσθενέστερον.

»Τοῦναντίον ἡ ἠθικὴ ιδέα τῆς ἐργατικῆς τάξεως εἶναι οὐχὶ ἡ ἀκώλυτος καὶ ἐλευθέρᾳ ἐξάσκησις τῶν ἀτομικῶν δυνάμεων διὰ τοῦ ἀτόμου, ἀλλὰ ἡ διὰ τῆς κοινότητος ἠθικὴ αὐτῶν ὀργάνωσις : τουτέστιν ἡ κοινότης καὶ ἀμοιβαιό-



της αὐτῶν ἐν τῇ ἀναπτύξει. . . . Σκοπὸς τῆς πολιτείας λοιπὸν δὲν εἶναι ἡ ἐξασφάλισις τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ιδιοκτησίας τοῦ ἀτόμου, καθὼς φρονεῖ ἡ τρίτη τάξις, ἀλλ' ὅπως διὰ τῆς κοινωνικῆς ἐνώσεως ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς πολιτείας τὸ ἄτομον ἐπιτύχῃ τοιαύτην τιτὰ βαθμίδα ἐπάρξεως, ἣν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτύχῃ ὡς ἄτομον μόνον. . . .»<sup>1</sup>

Ἐν τοῖς ὀλίγοις τούτοις συγκεφαλαιοῦται τὸ πρόγραμμά τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ἡ ἀρχὴ τοῦ κοινωνισμοῦ, αἱ ἀξιώσεις αὐτοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Σπανίως δημῳγὸς ἐν οὐτιᾷ βραχεῖ χρόνῳ διαστήματι κατάρθωσε νὰ προσετιρισθῇ ὁλόκληρον μερίδα κοινωνικὴν, νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῆς καὶ εἰς τὰ ἐνστικτὰ, νὰ μαντεύσῃ καὶ νὰ διατυπώσῃ τοὺς ἀποκρύφους αὐτῆς πόθους, νὰ κηρυχθῇ ὁ προφήτης αὐτῆς καὶ ὁ ἀπόστολος. Ὁ Φερδινάνδος Lassalle ἐκέκτητο πάντα ταῦτα τὰ προσόντα εἰς βαθμὸν ἔξοχον. Ἀπὸ τῆς 12 Ἀπριλίου τοῦ 1862, ὁπότε ἐξεφωνήθη ἐνώπιον σωματοῦ τινὸς ἐργατῶν ἐν Βερλίνῳ ὁ λόγος, οὗ τεμάρχιον ἀνωτέρω κατεχωρίσθησαν, μέχρι τῆς 31 Αὐγούστου τοῦ 1864, καθ' ἣν ἔπεσεν ἐν μονομαχίᾳ, ὁ βίος αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀκατάπαυστος ἀγὼν ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τοῦ ἐργατικοῦ εὐαγγελίου, τῆς νέας ταύτης κοινωνικῆς ὀρησκείας, τῆς μελλούσης ν' ἀνακαινίσῃ τὴν φθίνουσαν ἀρχαίαν κοινωνίαν. Αἱ καταδιώξεις τῆς ἐξουσίας δίδουσιν αὐτῷ νέας δυνάμεις, νέαν εὐκαιρίαν ἐπὶ τῇ ἀναπτύξει τῶν θεωριῶν αὐτοῦ ἐνώπιον τῶν ποινικῶν δικαστηρίων. Ἡ ἰδέα τῆς τετάρτης τάξεως, ὡς κοινωνικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ παράγοντος, λαμβάνει βαθμηδὸν σάρκα καὶ ὀστάσιν. Ἐν ἔτει 1863 προκηρύττει τὸν σχηματισμὸν γενικοῦ γερμανικοῦ τῶν ἐργατῶν συνεδρίου πρὸς διάσκεψιν περὶ τῶν συμφερόντων, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἐργατικὴν τάξιν. Κύριος σκοπὸς τοῦ ἐγγράφου ἐκείνου εἶναι νὰ καταπολεμήσῃ τὴν ὑπὸ τῆς προοδευτικῆς μερίδος υἰοθετηθεῖσαν, ὑφ' ἑνὸς δὲ τῶν ἐπιφανεστάτων αὐτῆς μελῶν, τοῦ Schultze Delitsch, διατυπωθεῖσαν ἀρχὴν τῆς αὐτοβουληίας τῶν ἐργατικῶν τάξεων διὰ τῶν διαφόρων τραπεζίων τοῦ λαοῦ, αἱ πρὸς πραγμάτωσιν τῶν ὁποίων ἀπόπειραι εἶχον ἐπενέγκει ἀγλαοὺς καρπούς. Ὁ Lassalle προσβάλλει τὸν τρόπον τοῦτον τῆς ἀνυψώσεως τῆς ἐργατικῆς τάξεως διὰ τῆς φειδοῦς καὶ τῆς ἐγκρατείας, ἀξιῶν ὅτι οὐδὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς οἰκονομίας μόνον τῶν ἐργατῶν, ἀλλ' ὅτι πρέπει νὰ προσέλθῃ ἐπίκουρος αὐτῶν ἡ πολιτεία, καὶ τοῦτο δύναται νὰ κατορθωθῇ μόνον διὰ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, δυνάμει τῆς ὁποίας ὁ ἐργάτης λαμβάνων μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς πολιτείας, θέλει φροντίσει περὶ τῶν συμφερόντων τῆς ἰδίας αὐτοῦ τάξεως. Ὁ ἐλεύθερος συνετακτισμὸς τῶν ἀτόμων οὐδὲν δύναται νὰ κατορθωθῇ ἐπαρκῶς καὶ γενναίον, ἐξασφαλίζον αὐτόν, ὀφείλει νὰ προσέλθῃ ἡ πολιτεία, δυνάμενη ὡς ἐκ τῶν μέσων αὐτῆς νὰ διαπράξῃ ὅ,τι ἀδυνατεῖ ἡ μεμονωμένη συμβολὴ τοῦ ἐργάτου. Ὑπὸ τὴν σημαίαν ταύτην τοῦ Lassalle προσῆλθεν ἄπασα ἡ ἐργατικὴ τάξις, συνελεύσεις δὲ καὶ σύλλογοι συνεκροτήθη-

<sup>1</sup> Lassalle's Arbeiter programm, 29—31.



σαν πρὸς διάδοσιν τῶν ιδεῶν τούτων, ὁσημέραι ἰσχυρότεραι καθιστάμεναι ἐν τῇ γερμανικῇ κοινωνίᾳ. Ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς, ἐν διαστήματι μιᾶς τριετίας ἐσχηματίσθη καὶ ἀνεπτύχθη εἰς κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν μερίδα ἡ τάξις τῶν ἐργατῶν, ἐπιζητοῦσα νὰ διατυπώσῃ τὴν νέαν αὐτῆς ἀρχὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ.

Ὁ Lassalle ἀπέθανεν αἰφνιδίως ἐν μέσῳ τοῦ τοσοῦτον δεξιῶς ὑπ' αὐτοῦ διεξαγομένου ἀγῶνος· ἀλλ' ἡ ιδέα δὲν ἀπέθανε μετ' αὐτοῦ. Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἠκολούθησαν τὰ ἔχνη τοῦ διδασκάλου, διὰ θαυμασίας ἐσωτερικῆς διοργανώσεως ἐνισχύσαντες τὴν μερίδα, καταστήσαντες αὐτὴν ἐπίφοβον καὶ ἐπικίνδυνον ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ ἐργατικὴ μερίς, στερουμένη πάσης ἰσχύος ἐν τῇ πολιτείᾳ, διὰ καταλλήλων μέσων πολεμουμένη, ἤθελεν ἀπολέσει πᾶσαν σημασίαν καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, εἰ μὴ παρίστατο αἰφνης ἀκούσιός τις ἐπικουρὸς αὐτῆς ἐν τῇ γερμανικῇ πολιτικῇ. Ἦτο ὁ Βίσμαρκ, ὁ ἀρχιγραμματεὺς τῆς Βορείου Γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας, ὁ δὲ πολιτικὴν ζωὴν εἰς τὴν ἐργατικὴν τάξιν ἐν Γερμανίᾳ, προκηρύξας τὴν ἀμεσον καθολικὴν ὑψηφοφορίαν, τὸ ἰδεῶδες τοῦτο τοῦ Lassalle, κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ βορείου γερμανικοῦ κοινοβουλίου· ἐζήτησε νὰ πολεμήσῃ τὴν τρίτην τάξιν, τοὺς φιλελευθέρους, ἐπιστείων κατ' αὐτῶν τὸ φάσμα τῆς τετάρτης τάξεως, τῶν ἐργατῶν.

Τὸ πολιτικὸν μηχανήμα ἐθριάμβευσεν ἐπὶ τινὰ χρόνον· ἀλλ' ἤδη . . . ὁ ἀρχιγραμματεὺς τῆς αὐτοκρατορίας, ὁ Μεφιστοφελὴς τῆς γερμανικῆς πολιτικῆς ἐν τῷ νέῳ ἀγῶνι, ὃν διεξάγει κατὰ τῆς κοινωνικῆς μερίδος, ἦν αὐτὸς προήγαγεν εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν, δύναται ν' ἀναμνησθῇ ἀρχαίαν τινὰ γερμανικὴν παροιμίαν.

*Ὁ σπείρων ἀνεμὸν θερίζει τρικυμίας! . . .*

### Ε'

Ἡ ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848 ἐπῆνεγκε τὸν θρίαμβον τῆς πολιτικῆς ἀντιδράσεως καὶ ἐν Γερμανίᾳ, ὡς ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ. Τὸ φιλελεύθερον κόμμα, μάλιστα ἀγωνισθὲν νὰ καθιερώσῃ τὰ δόγματα αὐτοῦ καὶ τὰς θεωρίας ἐν τῇ κυβερνήσει τῆς πολιτείας, κατατροπωθὲν ὑπὸ τοῦ θριαμβεύσαντος ὀπισθοδρομικοῦ κόμματος, εὗρέθη εἰς τὴν δυσχερῆ ἀνάγκην νὰ ἐξακολουθήσῃ μετὰ μείζονος πείσματος, μετὰ ζωηροτέρας εὐσταθείας τὴν πάλιν ὑπὲρ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν, ὑπὲρ τῆς εἰσγωγῆς πραγματικοῦ ἀντιπροσωπικοῦ πολιτεύματος ἰδίως ἐν Πρωσίᾳ, ἥτις καθὼς ἡ μεγίστη τῶν γερμανικῶν πολιτειῶν, ἔδιδε τὸν τόνον καὶ τὴν ὄθησιν εἰς τὸν πολιτικὸν βίον τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Γερμανίας. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἡ πολιτικὴ πάλιν ὑπῆρξε ζωηρὰ, ἀμείλικτος μεταξὺ τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ φιλελευθέρου κόμματος ἐν Πρωσίᾳ. Ἡ μὲν ἐξεπροσώπει τὸ ἀρχαῖον καθεστῶς, τὴν τιμαριωτικὴν εὐγένειαν ἐν τῇ πεισμονῇ αὐτῇ περὶ τὴν τήρησιν πάσης κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς πικροδόσεως. Ἦτο ἡ σχολὴ τοῦ Stahl, ἡ σχολὴ τοῦ



Manteuffel ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ἀγερωχίᾳ, ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ἀποστrophῇ κατὰ πάσης πολιτικῆς προόδου, κατὰ πάσης ἀποπείρας πρὸς πολιτογράφησιν τῆς ἐλευθερίας ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ τῆς πρωσσικῆς μοναρχίας. Ἡ ἀντιπολίτευσις ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν προσδευτικῶν καὶ πεφωτισμένων στοιχείων τοῦ ἔθνους, ὑπεστηρίζετο δὲ ὑπὸ τῆς γραφίδος τῶν ἐξοχωτάτων δημοσιογράφων τῆς Γερμανίας. Ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς καὶ μεταξὺ τοιούτων ἀντιπάλων ἐτελεῖτο ἐν Πρωσσίᾳ ἡ πάλη περὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἀνάστασις τοῦ ἤδη αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον τῆς Πρωσσίας ἐφάνη ἀληθῶς ἐγκαινίζουσα νέαν ἐλευθερίας περίοδον ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ τῆς Πρωσσίας· φιλελευθερώτατα στοιχεῖα, ἐν οἷς ὁ πρίγκιψ Βίσμαρκ, ἐκλήθησαν εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἀλλ' αἱ παρὰχωρήσεις αὗται τῆς βασιλικῆς γενναιοδικίας τοῦ Γουλιέλμου ἦσαν ἐλάχισται, ὅπως εὐχαριστήσωσι τὰς ἀξιώσεις τοῦ φιλελευθέρου κόμματος, ἐντεῦθεν ἡ πάλη συνεχίσθη καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Γουλιέλμου μεταξὺ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας, ἀποτελέσματα ἔχουσα τὰς ἀλλεπαλλήλους διακλύσεις τοῦ νομοθετικοῦ σώματος, δυστροποῦντος νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὰς αὐταρχικὰς τάσεις τῆς πρωσσικῆς κυβερνήσεως.

Ἀλλ' οἱ κατὰ τῆς Δανίας καὶ τῆς Αὐστρίας ἐπιτυχεῖς θρίαμβοι τῆς κυβερνήσεως ἐπήνεγκον συνδιαλλαγὴν τινα μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας. Ἡ φιλελευθέρα μερίς, ὑπέικουσα εἰς τὰς ὁρμὰς τοῦ ἔθνους, ἀπεδέχθη καὶ ὑπεστήριξε τὴν πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεως. Ὁ δὲ Βίσμαρκ, ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς τῆς κυβερνήσεως, οἶοναί ἀνταμείβων τὴν εἰς αὐτὸν ἀφοσίωσιν τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους, ἐθέσπισε τὴν εἰσαγωγὴν τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας διὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ νέου κοινοβουλίου τῆς μετὰ τὸν κατὰ τῆς Αὐστρίας θρίαμβον ἐν ἔτει 1866 σχηματισθείσης Βορείου γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας.

Ἡ παραχώρησις τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας εἰς τὸν λαὸν τῆς βορείου Γερμανίας δὲν ἦτο ἡ ἀποδοχὴ τῶν φιλελευθέρων ιδεῶν ἐν τῇ πολιτικῇ τῆς πρωσσικῆς κυβερνήσεως. Ἦτο καταχθόνιον πολιτικὸν μηχανήμα, σκοποῦν νὰ εὐρύνη ἐπὶ μᾶλλον τὴν διάστασιν, ἣτις ἤρξατο ὑποφαινομένη ζῶντος ἤδη τοῦ Lassalle μεταξὺ τῶν φιλελευθέρων καὶ τῶν ἐργατῶν, τῆς τρίτης καὶ τῆς τετάρτης τάξεως, κατὰ τὴν νέαν πολιτικὴν φρασεολογίαν. Ὁ Βίσμαρκ κατενόει ὅτι διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ νέου τούτου συστήματος ἔμελλε νὰ παραγάγῃ τὸ χάος, τὴν σύγχυσιν μεταξὺ τῶν διαφόρων τοῦ λαοῦ τάξεων, ἠσθάνθη ἤδη ὅτι τὸ ὑπολανθάνον μῖσος μεταξὺ κεφαλκίου καὶ ἐργασίας, τὸ ὑποδαυλισθὲν τοσοῦτον ἐπιτυχῶς ὑπὸ τῆς τελευταίας τοῦ Lassalle δημαγωγίας, ἔμελλε θάπτον ἢ βράδιον νὰ ἐπενέγκῃ τὰ προσδοκώμενα αὐτοῦ ἀποτελέσματα ἐν τοῖς κόλποις τῶν δυσηρεστημένων κατὰ τῆς κυβερνήσεως φιλελευθέρων τάξεων. Ἡ καθολικὴ ψηφοφορία ἔμελλε νὰ προαγάγῃ εἰς τὴν ζῶν ἐτέραν πολιτικὴν μερίδα, ἔχουσαν ἀντίθετα συμφέροντα καὶ ἀντίθετα ιδεώδη τῆς πολιτικῆς ἐκείνης μερίδος, ἣτις μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης στηριζομένη ἐπὶ τῆς πεφωτισμένης τάξεως τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους, διεξεδίκει διὰ τῆς συν-



πραγματικῆς ὁδοῦ τὴν διεύθυνσιν τῆς πολιτείας κατὰ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ ἀξιώματα τῆς νέας πολιτικῆς ἐλευθερίας. Τὰ τελεσθέντα πολιτικὰ κρόνια ἐν Γαλλίᾳ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1848 διὰ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, ὁ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσα θρίαμβος τοῦ πολιτικοῦ τολμήματος τοῦ Ναπολέοντος ἦσαν ἀρκοῦντα καὶ ἐποικοδομητικὰ διδάγματα διὰ τὸν ἀρχιγραμματέα τῆς Βορείου γερμανικῆς Ὁμοσπονδίας. Ἐν τῷ νέῳ ἐκλογικῷ συστήματι παρὰ λαῶ ἐστερημένῳ πάσης πολιτικῆς ἀνατροφῆς, μέχρι τῆς χθὲς διαβιοῦντι ὑπὸ τὴν ἀπολυτωτάτην αὐθεντίαν τῆς κυβερνήσεως, ἔμελλε νὰ θριαμβεύσῃ καὶ νὰ κτισχύσῃ ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους οὐχὶ ἡ σώφρων πολιτικὴ συνείδησις, ἀλλὰ τὰ ἐνστικτικὰ καὶ τὰ πάθη τῆς κλάσεως. Ἐν τῷ συστήματι τούτῳ ὁ ἄνθρωπος ἀπόλλυται ἐν τῷ πολίτῃ, λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν τὸ ποσὸν καὶ οὐχὶ τὸ ποιόν· ἀνκντιρρήτως θριαμβεύει οὐχὶ ἡ διάνοια καὶ ἡ πεφωτισμένη γνώμη τῶν ὀλίγων, ἀλλὰ τὰ χυδαῖα πάθη καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ πλήθους, τὸ ὅποῖον ἀγόμενον ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν, πράττει αὐθαιρέτως καὶ δεσπόζει μὲν κατ' ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ πράγματι δεσπόζεται.

Ὅτι ταῦτα δὲν εἶναι αὐθαίρετος καὶ ἀπλῆ εἰκασία, ἀρκοῦσιν ὀλίγα παραδείγματα ἐκ τῆς συγχρόνου πολιτικῆς ἱστορίας ἐν Γερμανίᾳ. Ζῶντος ἤδη τοῦ Lassalle ἡ συντηρητικὴ μερίς τῆς κυβερνήσεως ἦλθε μετ' αὐτοῦ εἰς μυστικὰς σχέσεις καὶ συνεννοήσεις, κατόπιν τῆς γνωστῆς ῥήξεως αὐτοῦ μεθ' ἑνὸς τῶν ἡγετῶν τῆς προοδευτικῆς μερίδος, τοῦ Schultze Delitsch, σκοποῦσα ἀναμφισβόλως διὰ τοῦ γνωστοῦ ἀξιώματος διαλεγεῖν καὶ βασιλεὺς νὰ ἐπενέγκῃ παντελῆ ῥῆξιν μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων τῆς, ὅπως ἐκμεταλλευθῇ αὐτὴν πρὸς ἰδίον θρίαμβον. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Lassalle ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ τῆς κοινωνιστικῆς μερίδος, ἀποθανὼν δὲ πρό τινος χρόνου δραματικῶς συγγραφεὺς von Schweitzer, κατηγορήθη ἐπίσης καὶ ὑπὸ πολλῶν τῶν ὁμορρόνων του, ὡς διατελέσας εἰς μυστικὰς συνεννοήσεις μετὰ τῆς μερίδος τῶν ὀπισθοδρομικῶν πρὸς καταπολέμησιν τῶν φιλελευθέρων. Πόσης ἐν γένει ὑποστηρίξεως τυγχάνει ὑπὸ τῆς μερίδος τῶν ὀπισθοδρομικῶν ὁ κοινωνισμὸς, ὅπως καταπολεμηθῇ ὁ κοινὸς ἀμφοτέρων ἐχθρὸς, ἡ μερίς τῶν προοδευτικῶν (Fortschritts partei) καὶ ἡ μερίς τῶν φιλελευθέρων ἐθνικῶν (Nationalliberalismus) εἶναι πασίγνωστον ἐν Γερμανίᾳ. Μετὰ πείσματος ἀκατονομήστου ὁ συντηρητικὸς τύπος, ὁ ἐκπροσωπῶν τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ συμφέροντα τῆς κυβερνήσεως ἐν Σαξωνίᾳ, τῇ φωλεᾷ ταύτῃ σήμερον τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας ἐν Γερμανίᾳ, πόλεμῶν κατὰ τὰς δύο τελευταίας βουλευτικὰς ἐκλογὰς τοῦ γερμανικοῦ κοινοβουλίου τοὺς ὑποψηφίους τῶν δύο φιλελευθέρων πολιτικῶν μερίδων, ἐν ἀποτυχίᾳ τῶν συντηρητικῶν ὑποψηφίων συνηγέρει ὑπὲρ τῶν κοινωνιστῶν, προκρίνων τὸν θρίαμβον τούτων τοῦ τῶν φιλελευθέρων καὶ προοδευτικῶν. Μετὰ βεβαιότητος διεδίδετο πρὸ ἔτους κατὰ τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς ἐν Δρέσδῃ, ὅτι κατὰ τὴν μεταξὺ τοῦ προοδευτικοῦ Crause καὶ τοῦ κοινωνιστοῦ Bebel ἐκλογικὴν πάλην ἡ βασιλικὴ αὐλὴ, καὶ ὀνομαστὶ ὁ ἀυλάρχης, ἐψήφισεν ὑπὲρ τοῦ Bebel, γεγα-



νός τὸ ὁποῖον δὲν ἐδίστασε νὰ ὑπαινωχθῇ ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ γερμανικοῦ κοινοβουλίου ὁ γνωστὸς ῥήτωρ Lasker ἐν τῇ συζητήσει τοῦ κατὰ τῶν κοινωνιστῶν νομοσχεδίου τῆς κυβερνήσεως. Ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ πρίγκιπος Βί-  
σμαρκ ὁ ἐμπειστευμένος αὐτῷ μυστικοσύμβουλος Wagener, τοῦ ὁποίου ἡ ἀμφίβολος πολιτικὴ χρηστότης μετὰ μεγίστης ζωηρότητος ἐστιγματίσθη ἄλ-  
λοτε ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ κοινοβουλίου, εἰργάζετο πρό τινας χρόνου πρὸς  
σχηματισμὸν νέας πολιτικῆς μερίδος, μὴ ἀποκλειούσης ἀπὸ τοῦ προγράμμα-  
τος αὐτῆς τὸ πρόγραμμα τοῦ κοινωνισμοῦ. Οὕτως ἀπασαι αἱ ὀπισθοδρομικαὶ  
τάξεις ἐν Γερμανίᾳ, ὑπὸ παραδόξου καταληφθεῖσαι φόβου καὶ ἀντιπαθείας  
κατὰ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν τάσεων τῶν φιλελευθέρων μερίδων, ὑπεστηρίζαν  
τὴν πολιτικὴν πρόοδον τῆς τετάρτης τάξεως, ὅπως ὑποδαυλίσωσιν εἰς μῖσος  
ἐλαφρὴν τινα αὐτῆς ἀντιπάθειαν κατὰ τῶν φιλελευθέρων, ὧν ὁ θρίαμβος  
παρὰ τῷ λαῷ ἤθελε θέσει τοὺς ὀπισθοδρομικοὺς εἰς ἐντελῆ ἀπομαχίαν ἐν  
τῇ πολιτείᾳ.

Οἱ ἀκόλουθοι καταστατικοὶ ἀριθμοὶ δεικνύουσι τὰς καταπληκτικὰς προό-  
δους τῆς κοινωνιστικῆς μερίδος ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν,  
μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας διὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ πρώτου  
κοινοβουλίου τῆς βορείου γερμανικῆς ὁμοσπονδίας. Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βορειο-  
γερμανικῷ κοινοβουλίῳ ἐν ἔτει 1867 ἦσαν ἀπεσταλμένοι δύο ἀντιπρόσωποι  
τῆς κοινωνιστικῆς μερίδος· ἕκτοτε δὲ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν αὐξάνει κατὰ πᾶσαν  
νέαν ἐκλογὴν· ἐν τῷ δευτέρῳ κοινοβουλίῳ τοῦ ἔτους 1868 συνεδριάζουσι πέντε  
κοινωνισταὶ ἀντιπρόσωποι· ἐν τῷ πρώτῳ παγγερμανικῷ κοινοβουλίῳ ἐν ἔτει  
1871, τῷ συγκληθέντι μετὰ τὴν ἱδρυσιν τῆς νέας γερμανικῆς ὁμοσπονδίας,  
ἐξελέγησαν δύο ἀντιπρόσωποι τοῦ κοινωνισμοῦ, ἐν τῷ δευτέρῳ τοῦ ἔτους 1874  
έννέα, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ, τοῦ 1877, τῷ ἐσχάτως διαλυθέντι, δώδεκα.

Καὶ δὲν αὐξάνει σπουδαίως μόνον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀντιπροσώπων, τερα-  
στιωτέραν δεικνύει αὐξήσιν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκλογέων. Οὕτως ἐν ἔτει 1874  
ἐδόθησαν ὑπὲρ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας 350,000  
ψηφοί, ἐν ἔτει δὲ 1877 ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν γυμνήθη εἰς 485,000. Συγγραφεῖς,  
μελετήσαντες κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη τὸ φαινόμενον τῆς καθ' ἑκά-  
στην ἀναπτύξεως τοῦ κοινωνισμοῦ ἐν Γερμανίᾳ, παρέχουσι καταπληκτικὰς  
λεπτομερείας περὶ τοῦ κοινωνιστικοῦ προσηλυτισμοῦ τῶν κατωτέρων τάξεων,  
περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς μερίδος ταύτης ὀργανισμοῦ, περὶ τῆς πειθαρχίας  
τῆς ὑφισταμένης παρὰ τοῖς διάφοροις κοινωνιστικοῖς συλλόγοις. Ἡ ἀκόλουθος  
δηλοποίησις ἐκλογικοῦ τινος συλλόγου, δημοσιευθεῖσα διὰ τῆς ἐπισήμου κοι-  
νωνιστικῆς ἐφημερίδος, δεικνύει τὴν αὐστηρὰν πειθαρχίαν, τὴν συνέχουσαν  
τοὺς ὀπαδοὺς τῆς μερίδος ταύτης:

«Ἐπειδὴ ἐν τῇ συνελεύσει ἀπέστησαν ἀσυγγνώστως καὶ πάλιν τινὲς τῶν  
ἐταίρων, ἀπεφασίσθη ὅπως ἀποκλεισθῶσιν ἐν γένει τὰ μέλη ἐκεῖνα τοῦ  
συλλόγου, τὰ ὅποια δὲν ζητήσωσι παρὰ τοῦ προεδρεύοντος ἔγγραφον ἢ προ-



φορικὴν ἄδειαν ἀπουσίας. Βεβαίως τοιαύτη πειθαρχία, ἀποκλείουσα πάσης συμμετοχῆς τὰ ραθυμοῦντα εἰς τὰ καθήκοντα αὐτῶν μέλη, δεικνύει τὴν μεγάλην ἐνέργειαν τοῦ προσηλυτισμοῦ καὶ τὴν ζωηράν πίστιν τῶν μελῶν εἰς τὰς ἀρχάς, τὰς ὁποίας ἀντιπροσωπεύουσιν οἱ σύλλογοι.

Ἐν Σαξωνίᾳ ἰδίως, τῇ βιομηχανικωτάτῃ χώρᾳ τῆς Γερμανίας, ὁ κοινωνισμὸς κατήγαγε τοὺς μεγίστους τῶν θριάμβων του. Οἱ ἀκόλουθοι καταστατικοὶ ἀριθμοὶ δεικνύουσι τοὺς ἐπικειμένους ἐξ αὐτοῦ λίαν προσεχῶς κινδύνους.

Ἐν ταῖς διὰ τὸ γερμανικὸν κοινοβούλιον ἐκλογαῖς τοῦ 1874 ἐδόθησαν αἱ ἀκόλουθοι ψῆφοι εἰς τοὺς ὑποψηφίους τῶν διαφόρων πολιτικῶν κομμάτων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῆς Σαξωνίας :

20,000 ψῆφοι ὑπὲρ τῆς συντηρητικῆς μερίδος, 39,000 ὑπὲρ τῆς γερμανικῆς, 43,000 ὑπὲρ τῆς προοδευτικῆς, 62,000 ὑπὲρ τῆς φιλελευθέρως ἐθνικῆς, 96,000 ὑπὲρ τῆς κοινωνιστικῆς.

Κολοσσαίαν λαμβάνει ὡσαύτως ἐπίτασιν ὁ κοινωνιστικὸς τύπος. Τῇ 29 Σεπτεμβρίου 1876 ἐξεδίδοντο ἐν Γερμανίᾳ 28 γερμανικαὶ κοινωνιστικαὶ ἐφημερίδες, 1 ἐβδομαδικαία εἰκονογραφημένη, 3 σκτυρικὰ φύλλα, 13 διαφόρου ἑλληνικῆς κοινωνιστικῆς ὄργανα, 14 κοινωνιστικὰ ὄργανα, ἐκδιδόμενα γερμανιστὶ ἔκτος τοῦ γερμανικοῦ κράτους.

Παραβαλλόμενος ὁ ἀριθμὸς οὗτος πρὸς τὸν ἐν ἔτει 1876 τῶν διαφόρων κοινωνιστικῶν ὀργάνων, τῶν ἐκδιδομένων παρ' ἄλλοις λαοῖς, τουτέστιν 11 γαλλικῶν ἐφημερίδων, 2 ἀγγλικῶν, 3 ὀλλανδικῶν, 4 δανικῶν, 6 ἰταλικῶν, 3 σερβικῶν, 3 ρωσικῶν, 2 τσεχικῶν, 1 ἰσπανικῆς, πορτογαλλικῆς, ἑλληνικῆς καὶ οὐγγρικῆς ἐφημερίδος, παράγει τὸ ἐνδεικτικὸν ἀποτέλεσμα, ὅτι 55 ἐφημερίδες δημοσιεύονται ἐν γερμανικῇ γλώσσῃ, 36 δὲ ἐν ἀπάσαις ταῖς ξέναις γλώσσαις τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Καὶ ἐν τούτοις τὸ πρῶτον κοινωνιστικὸν φύλλον ἐδημοσιεύθη ἐν Γερμανίᾳ ἐν ἔτει 1865. Πολυάριθμα ὡσαύτως κοινωνιστικὰ φυλλάδια, λόγοι ἐκφωνούμενοι ἐν δημοσίαις συνελεύσεσι, πραγματεῖαι ἐπιστημονικαί, ἡμερολόγια, δράκματὰ καὶ κωμωδίαι συντελοῦσι καθ' ἑκάστην εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν μεταξὺ τῶν ἐργατικῶν τάξεων.

Καὶ ταῦτα ἐν μιᾷ μόνῃ δεκαετίᾳ !

Δὲν εἶναι ἠθικὴ ἰδέα, ἀπόλυτός τις ἀρχή, ἐφ' ἧς μέχρι τοῦδε ἐδασίζετο τὸ κοινωνικὸν καθεστῶς, ἥτις νὰ μὴ συζητῇται, νὰ μὴ ἀναλύηται, νὰ μὴ προγράφηται μετὰ φανατισμοῦ καὶ μετ' ἐμπαθείας ὑπὸ τοῦ κοινωνιστικοῦ τούτου τύπου. Μῖτος κατὰ τῆς θρησκείας, πόλεμος κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, προγραφή τῆς θεότητος, τοιαύτη ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ τροφή, ἣν ἡ κοινωνιστικὴ δημοσιογραφία προσφέρει καθ' ἑκάστην εἰς τοὺς ἀναγνώστας της. Ὁ ὕλισμὸς καὶ αἱ θεωρίαι αὐτοῦ καταφαίνονται κατὰ πᾶσαν γραμμὴν, κατὰ πᾶσαν περίαδον οἷαςδὴποτε κοινωνιστικῆς δημοσιεύσεως : «Ὁ ἀφαιρῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ τὸν οὐρανόν, λέγει κοινωνιστικόν τι φύλλον, ὀφείλει νὰ δώσῃ αὐτῷ



τὴν γῆν τοῦλάχιστον. Ὅποτε κατὰ τοὺς τιμαριωτικοὺς χρόνους ὁ δεσποτισμὸς τοῦ κλήρου ἐπεδύρνε τὴν ἀνθρωπότητα, παρεῖχε τοῦλάχιστον εἰς τὸ πᾶσxon τέκνον τοῦ κόσμου τούτου τὴν γλυκερὰν ἐλπίδα ἐτέρου κόσμου κρείττονος. Ἀλλ' οἱ προνομιοῦχοι τῆς συγχρόνου ἀνθρωπίνης κοινωνίας τί δύνανται νὰ παρᾶσχωσιν εἰς τὰ ἑκατομμύρια ἐκεῖνα, διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῶν πόνων τῶν ὁποίων ἀπολαμβάνουσιν οὗτοι τὰς εὐτυχίας τοῦ κόσμου τούτου; Σεῖς, ἐλεεινοὶ Φαρισαῖοι, οἱ ἀποσπᾶσαντες τὸν λαὸν ἀπὸ τῆς παραμυθίας τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς πίστεως, ποῦ ἔχετε τὴν λογικὴν σας; Ἀλλ' ἡ λογικὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας εἶναι αὐστηροτέρα τῆς ἰδικῆς σας. Λοιπὸν! ἀφοῦ ὁ οὐρανὸς δὲν ὑπάρχει πλέον, δικαιοῦται ὁ λαὸς ν' ἀπαιτήσῃ τὴν γῆν παρ' ὑμῶν!!! Καὶ ἄλλοτε πάλιν τὸ πρῶτον ἐπίσημον τοῦ κοινωνισμοῦ ὄργανον, ἡ ἐν Δειψίᾳ ἐκδιδομένη ἐφημερίς *Volksstaat*, ἀνέγραφεν ὡς ἄρθρον πίστεως τῆς κοινωνιστικῆς διδασκαλίας τὴν ἀκόλουθον περίοδον: Ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει πλέον ἀληθὴς θεὸς, δυνάμεθα νὰ μεταβάλωμεν κατ' ἀρέσκειαν ἡμῶν τὸν ἥδη ὑπάρχοντα! . . .

Καὶ τίνες οἱ ὑπόλογοι ἐπὶ τῇ πνευματικῇ ταύτῃ ἐξαγριώσει τῆς Γερμανίας, τίνες οἱ προαγαγόντες τὴν βαθεῖαν ταύτην ἀνηθικότητα τῶν κατωτέρων τάξεων; Μόνοι ἄρα οἱ δημαγωγοὶ τοῦ κοινωνισμοῦ, οἱ σπεύδοντες νὰ δρέψωσι τὰς δάφνας τῆς ἐργασίας αὐτῶν ἐν ἐνδεχομένη τινὶ μεταβολῇ τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος; Οἱ σοφισταί, οἱ ἀπὸ τῆς ἑδρας τῶν πανεπιστημίων, οἱ διὰ τῶν συγγραφῶν αὐτῶν ἀνακράζοντες καθ' ἑκάστην *Πᾶν ὁ μέγας τέθνηκεν* καὶ δημιουργοῦντες αὐθαιρέτως νέους κόσμους, ὑφιστάμενους ἐν τῇ φαντασίᾳ αὐτῶν μόνον, οἱ διεκδικοῦντες τὸ προνόμιον τῆς πρωτοτυπίας διὰ πᾶσαν παρᾶδοξον ἰδέαν καὶ θεωρίαν, δυναμένην νὰ πλανήσῃ τοὺς ἀπλουστεροὺς, οἱ αὐτοκχλούμενοι ῥηξικέλευθα πνεύματα διὰ πᾶσαν αὐτῶν ἐπιστημονικὴν ἄρνησιν, οὗτοι εἶναι οἱ ἀληθεῖς ὑπόλογοι ἐπὶ τῇ καταστάσει ταύτῃ ἐνώπιον τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, ἐνώπιον τῆς ἱστορίας. Ὁ κοινωνισμὸς εἶναι ὁ ὕλισμος ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ, ὁ ἀρνούμενος τὴν πνευματικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἀγνοῶν ὑφιστάμενόν τι πέραν τῶν αἰσθήσεων. Εἰς τὸν ὕλισμόν λοιπὸν καὶ τὰς θεωρίας αὐτοῦ ὀφείλει νὰ καταλογισθῇ τὸ χάος καὶ ἡ σύγχυσις, ἡ ταράττουσα σήμερον τὸν πνευματικὸν καὶ ἠθικὸν βίον τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους. Ὁ Bebel, ὁ Most, ὁ Hasencklever - καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ κοινωνισμοῦ ἀπόστολοι οὐδὲν πράττουσιν, ἢ νὰ ζητῶσι τὴν ἐφαρμογὴν ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ τῶν θεωριῶν τοῦ Haeckel, τοῦ Vogt, τοῦ Moleschott, τοῦ Büchner. Τὸ φαινόμενον τοῦτο δὲν παρίσταται κατὰ πρώτην φοράν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἡ ταπεινὴ ἐκείνη πτώσις τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, ἀποτέλεσμα ἰδίως ὑπερμέτρου αἰσθητικότητος, καταφρονήσεως πάσης πνευματικῆς ἀρχῆς, παντὸς ἠθικοῦ ιδεώδους ἐν τῷ βίῳ τῆς κοινωνίας εἶναι ἡ ἀληθεστάτη εἰς τὸν πρὸ τῶν σαιῶν τῆς ὁποίας ἡ νεωτέρα κοινωνία ὀφείλει νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ σωφρονισθῇ. Καὶ τότε, ὅπως καὶ σήμερον, ἀνεζή-



ταῦντο καθ' ἑκάστην νέοι θεοὶ καὶ ἀνεστηλοῦντο νέα εἰδώλα, σκόπιμος δὲ ἄρνησις παντός ὑφισταμένου ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἀποτελοῦντος τὸν ἠθικὸν τοῦ ἀνθρώπου διάκοσμον, ἀνεκηρύττετο ὡς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀνθρωπίνης τάσεως ὑπὸ τῶν διαφόρων σχολῶν καὶ αἱρέσεων. Ἀπὸ τῆς θεωρίας ἡ ἄρνησις καὶ ἡ εἰρωνεία κατῆλθεν εἰς τὴν πραγματικότητα. Ὁ ἀνθρώπος ἀρνηθεὶς πᾶσαν ἄνωτέραν ἠθικὴν ιδέαν διέπυσεν τὸν βίον αὐτοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἀπεκαρτέρησεν ἐπὶ τέλους.

Ὁ ἠθικὸς αὐτοῦ κόσμος, περιορισθεὶς ἐντὸς τῶν ὁρίων παχυλῆς αἰσθητικότητος, ἀπώλεσεν ἐπὶ τέλους τοὺς πνευματικοὺς ἐκείνους ὀρίζοντας, τὰ ὑπέρτατα ἐκεῖνα ἐν τῷ βίῳ ἰδεώδη, ὧν ἡ ἐπιδίωξις εἶναι ἡ ὑψίστη τοῦ ἀνθρώπου ἀποστολὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Καὶ μετὰ ταῦτα τί ἐπῆλθεν; Ἡ ἀμφισβήτησις τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καὶ ἀξιοπρεπείας ἐπήνεγκεν ἀναγκαίως τὴν ἠθικὴν σύγχυσιν ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ, ἐπὶ τέλους τὴν ἠθικὴν αὐτοκτονίαν. Ἐντεῦθεν τὰ ὄργια ἐκεῖνα, τὰ τελεσθέντα κατὰ τὴν πτώσιν τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, τὰ ἀποτελοῦντα μίαν τῶν λυπηροτάτων σελίδων τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας. *Φάγωμεν καὶ πίνωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν.....* Κοινωνία, ἀναγορεύσασα ὡς ἠθικὸν αὐτῆς δόγμα τῆς κραυγῆς ταύτης τῆς Μαινάδος τοῦ ὕλισμοῦ, ἀναντιρρήτως πνέει τὰ λοιπὰ ἐν τῷ ἱστορικῷ αὐτῆς βίῳ. Τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ κοινωνία ἐκείνη τῆς πτώσεως τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, τῆς ὑψίστης Ἱερουσαλὴμ ἦτο ἡ Ρώμη, ἡ Ρώμη ἐκείνη τῶν αὐστηρῶν ἠθῶν ἄλλοτε, μεταπεσοῦσα βραδύτερον εἰς τελειοτάτην ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν νάρκην ἐν τῇ ἀπορροφῇ τοῦ δηλητηρίου τῆς φιλοσοφίας τῶν Ἐπικουρείων. Δὲν ἐπεκτείνομαι ἡ Ρώμη ἐκείνη, κατ' ἐπιφάνειαν μὲν ἡ πατρίς τοῦ ἐλευθέρου Ρωμαίου πολίτου, ἀλλ' ὀπισθεν τοῦ ὁποῦ ἐκρύπτοντο αἱ ἀπάισιοι φυσιογνώμαι τοῦ Τιβερίου καὶ τοῦ Καλιγούλα, τοῦ Νέρωνος καὶ τοῦ Βιτελλίου, ὀρχούμεναι μετὰ τῶν Πρατωρικῶν τὸν ἀπαίσιον κόρδακα τῆς πνευματικῆς αὐτοκτονίας, εἶναι τὸ χάλλιστον ὑπόδειγμα, τὸ δυνάμενον νὰ τεθῇ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν νεωτέρων ἀποστόλων τῆς ὑλιστικῆς καὶ κοινωνιστικῆς θρησκείας, ὧν τὰ ἀξιώματα πραγματούμενα σήμερον ἐν τῇ συγχρόνῳ κοινωνίᾳ, θέλουσιν ἐπενέγκειν τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα. Λαὸς, πιστεύων εἰς τοιαῦτα δόγματα, ἀπόλλυσι πᾶσαν ὑψηλοτέραν ἀρχὴν περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀποστολῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ κοινωνίᾳ, προσπαθὼν διὰ τῆς φαινομενικῆς αὐτοῦ κυριαρχίας νὰ κορέσῃ ταπεινὰ πάθη, ἀδιαφορῶν δὲ πρὸς πᾶν ὑψηλὸν καὶ γενναῖον, μὴ θεραπεῖον τὰ ἔνστικτα τοῦ αἰσθητισμοῦ του. Καὶ διατί ὅχι, ἀφοῦ ἡ ὑπαρξὶς τῆς ἀνθρωπίνης εἶναι μοιραῖόν τι γεγονὸς, ἄνευ πραγματικοῦ σκοποῦ καὶ τέλους, ἀπαίσιον ὄνειρον παραληροῦντος πνεύματος καὶ σατανικῇ εἰρωνείᾳ καταχθονίων θυνάμεων;

Τοιαῦτα τὰ ἀποτελέσματα τῆς προώρου, τῆς ἀποτόμου χειραφεσίας τοῦ πλήθους, τῆς αἰφνιδίου αὐτοῦ μεταβάσεως ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς εἰς τὴν ἄκραν ἐλευθερίαν. Ὅ, τι ζητεῖ, ὅ, τι δογματίζει σήμερον ὁ κοινωνισμὸς, εἶναι συνεπὲς



πρὸς τὰς ἀρχάς, ὥς ἐδιδάχθη νὰ πρεσβεύη ὡς ἄρθρον πίστεως παρὰ τινων ἱεροφαντῶν τῆς συγχρόνου γερμανικῆς ἐπιστήμης. Τίνος λόγου ἕνεκα νὰ μὴ ζητῇ τὴν κατάργησιν πάσης κοινωνικῆς διακρίσεως, πάσης πολιτικῆς ὑπεροχῆς, νὰ μὴ ἀνατρέψῃ ἐν μιᾷ στιγμῇ ἐκ θεμελίων τὸ ὑφιστάμενον κοινωνικὸν οἰκοδόμημα, ἀφοῦ αὐτοδικαίως κέκτηται πλήρες τὸ πρὸς τοῦτο δικαίωμα; Τίνος λόγου ἕνεκα νὰ μὴ διεκδικῇ τὴν μεταβολὴν τῆς πολιτείας κατὰ τὰς ἰδίας ἀξιώσεις, ἀφοῦ ἀποτελεῖ τὴν μεγίστην τῶν κοινωνικῶν μερίδων; Ἡ ἄμεσος καθολικὴ ψηφοφορία, τὸ ἄδωρον τοῦτο δῶρον τοῦ Βίσμαρκ εἰς τὸν γερμανικὸν λαόν, ἡ ἀνακηρύττουσα τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπολύτου ἰσότητος ἐν τῇ συμμετοχῇ τῶν πάντων εἰς τὰ τῆς πολιτείας, τοῦ εὐρυεστάτου τῶν ἀνδρῶν μέχρι τοῦ τελευταίου τῶν ἡλιθίων, εἶναι ἡ ἐξεγείρουσα παρὰ τῷ λαῷ, ἀπαντα τὰ ἐνστικτα ἐκεῖνα, τὰ παρορμῶντα αὐτὸν εἰς τὰς τολμηροτάτας καὶ παραβολωτάτας σκέψεις καὶ ἀποπειράς, ὧν καθ' ἐκάστην ἐκφαίνονται τὰ ἀποτελέσματα ἐν τῇ γερμανικῇ κοινωνίᾳ: «Ἡ καθολικὴ ψηφοφορία, λέγει ὁ κ. von Treitschke, συγγραφεὺς ἐργασθεῖς ὑπὲρ πάντα ἄλλον διὰ τὴν παγίωσιν τῆς γερμανικῆς ἐλευθερίας καὶ ἐνότητος, ὑπὲρ πάντα δ' ἄλλον ἀγωνισθεῖς διὰ τοῦ καλῆς καὶ διὰ τοῦ λόγου κατὰ τῶν κοινωνιστικῶν δογμάτων, ἡ καθολικὴ ψηφοφορία ἔχει ἔμμεσον ἀποτέλεσμα τὴν πολιτικὴν τοῦ πλήθους ἀνθρωπικότητα . . . Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία· ἡ καθολικὴ ψηφοφορία προήγαγεν ἀπεριγράπτως παρὰ τῷ πλήθει τὴν φανταστικὴν ὑπερτίμησιν τῆς ἰδίας δυνάμεως καὶ τῆς ἰδίας ἀξίας . . . Ἡ καθολικὴ ψηφοφορία κατέστη ἐκ τῇ πολιτείας τῆς εὐγενοῦς παιδεύσεως ἢ ὀργανωμένη ἀκολασία, ἢ ἀνεγνωρισμένη ἐπαρσις τῆς κυριαρχικῆς ἀφροσύνης, ἢ ἐξέγερσις τοῦ στρατιώτου κατὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ, τοῦ μαθητοῦ κατὰ τοῦ διδασκάλου, τοῦ ἐργάτου κατὰ τοῦ ἐργολάβου . . . »<sup>1</sup>

Πόσοι λαοὶ, ἦτον κακῶς κηκτημένοι πνευματικὴν μόρφωσιν, δύνανται ν' ἀτενίσωσι τὴν ἰδίαν μορφήν ἐν τῇ αὐστηρῇ ταύτῃ εἰκόνι τοῦ ἐπιφανοῦς πολιτειολόγου!...

Τούτων τῶν λόγων ἕνεκα κατέστη σήμερον ἡ Γερμανία ἡ κλασικὴ πατρίς τοῦ κοινωνισμοῦ, ἀφ' ἧς ἐξέρχονται ἅπασαι αἱ ἀνατρεπτικαὶ ιδέαι καὶ θεωρίαι, αἱ ἀξιοῦσαι ν' ἀνακαινίσωσι τὴν εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν. Ἐν Γαλλίᾳ τοῦναντίον μετὰ τὴν δυστυχῆ ἀπόπειράν καὶ τὰς καταστροφὰς τοῦ Δήμου τῶν Παρισίων, ὁ κοινωνισμὸς ἀπώλεσε πᾶν κύρος μεταξὺ τῶν ἐργατικῶν τάξεων· οὕτως ἀνγκινώσκουμεν ἐν τινὶ ἐνερκτηρίῳ λόγῳ τοῦ προέδρου ἐργατικῆς τινος ἐν Λυῶνι συναλεύσεως: «Ἡ συνέλευσις θέλει ἀποδείξει διὰ τῆς συμπεριφορᾶς αὐτῆς, ὅτι οὐδὲν ἐμπνέει αὐτὴν μένος κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας, ἥκιστα δὲ σκέπτεται περὶ αἰφνιδίας μεταβολῆς τῶν κοινωνικῶν σχέσεων». Ἀλλὰ διὰ τὸν Γερμανὸν κοινωνιστὴν ἡ βιαία μεταβολὴ τοῦ ὑφισταμένου κοινωνικοῦ καθεστώτος εἶναι τὸ α καὶ τὸ ω τῆς πίστεως αὐτοῦ, αἱ δὲ κοσμοπολιτικαὶ αὐτοῦ τάσεις συντελοῦσιν εἰς τὴν διάδοσιν τῶν θεωριῶν τούτων καὶ

<sup>1</sup> U. von Treitschke's, der Socialismus und seine Götter.



πέραν τῶν ὁρίων τῆς γερμανικῆς πατρίδος. Βλέπομεν διὰ τὸν λόγον τοῦτον Γερμανοὺς πρωταγωνιστοῦντας ἐν ἅπασι ταῖς διεθνέσι κοινωνιστικοῖς συνεδρίοις καὶ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ, μετὰ σφοδρότατης ἐμπαθείας ἀγαρεύοντας ὑπὲρ τῶν ιδεῶν τοῦ κοινωνισμοῦ, ὑπὲρ τῆς καταστροφῆς τῆς παλαιᾶς Εὐρώπης! Γερμανὸς ἀνὴρ, Κάρολος ὁ Μάρξ, ὑπῆρξεν ὁ μέγας τῆς Διεθνοῦς Δαλαϊλάμας, ὁ δὲ συμπολίτης αὐτοῦ Φρειδερίκος Ἐγγελς εἶναι ὁ ἐξ ἀπορρήτων, τὸ alter ego τοῦ μεγάλου αἵρεσιάρχου· ἅπαντα τὰ προγράμματα καὶ τὰ καταστατικά τῆς Διεθνοῦς εἶναι ἀποκλειστικὸν τοῦ Μάρξ ἔργον· αἱ καταστροφαὶ καὶ τὰ κακουργήματα τοῦ Δήμου τῶν Παρισίων διεπράχθησαν ἰδίως ὑπὸ τῶν ἐπιφανεστάτων μελῶν τῆς Διεθνοῦς, οὐδαμοῦ δ' ἄλλοθι ἢ ἐν Γερμανίᾳ μόνον τελεῖται κατ' ἔτος ἑορτὴ εἰς τὴν μνήμην τοῦ Δήμου τῶν Παρισίων! Συγγραφεὺς πραγματευθεὶς τελευταίως τὰ κατὰ τὸν ἐν Γερμανίᾳ κοινωνισμόν, συμπεραίνει τὰ ἀκόλουθα περὶ τῆς διαδόσεως τοῦ κοινωνισμοῦ ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ ἐκ Γερμανίας:

«Ἡ Γερμανία εἶναι τὸ φυτώριον τῆς ἐξαπλώσεως καὶ τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν διδασκαλιῶν τούτων εἰς τὸν λοιπὸν κόσμον, εἶναι ἡ ἀποστολικὴ ἔδρα τῆς νέας πίστεως, ἀφ' ἧς πέμπονται ἱεραπόστολοι καθ' ἁπάσας τὰς χώρας, ἐν ἁπάσαις ταῖς γλώσσαις λαλοῦντες. Πανταχοῦ ἐν Εὐρώπῃ ἢ ἐν Ἀμερικῇ, ὅπου συνέρχεται κοινωνιστικὸν τι συνέδριον ἢ ἐπίκειται ἐπανάστασις, εὐρίσκονται Γερμανοὶ ἐπὶ κεφαλῇς, ἡ ἐξασκοῦσι τὴν μείζονα ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διευθύνσεως. Παρ' ἅπασι τοῖς μεγάλοις διεθνέσι συνεδρίοις, ἅτινα ἀπὸ τοῦ 1866 ἔλαβον χώραν ἐν Γενεύῃ, Ἀγῇ, Βρυξέλλαις, προεξάρχουσιν ἀείποτε οἱ Γερμανοί. Οἱ Ἀγγλοὶ κοινωνιστὰὶ ἀντεπροσωπεύοντο ἐν Γενεύῃ κατὰ τὸ 1873 ὑπὸ τοῦ γερμανοῦ ῥάπτου Eccarius· παρὰ τοῦτον δὲ προεξῆρχον ἰδίως ἐν Γενεύῃ ἕτεροι Γερμανοί, ὁ Becker καὶ ὁ Gögg. Τοῦ ἐν Ἀγῇ συνεδρίου (1872) προήδρευεν αὐτὸς ὁ Μάρξ. Παρόμοια συμβαίνουν καὶ ἐν Ἀμερικῇ: Ἡ ἰσχυρὰ στάσις τῶν ἐργατῶν τοῦ σιδηροδρόμου, ἡ ἐπισκεφθεῖσα κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1877 πολλὰς πόλεις τῆς Συμπόλιτειας, ἔσχεν ἐν ἔτει 1873 ἕτερον προανάκρουσμα, ἀπαρατήρητον διελθόν. Εἶχον λάβει χώραν καὶ τότε κοινωνιστικαὶ τῶν ἐργατῶν συνελεύσεις, ὁ πρόεδρος τῶν ὁποίων ἐλάλησεν ἀγγλιστὶ κατὰ πρῶτον μετὰ ταῦτα δὲ γερμανιστί. . . Ἀπασαὶ δὲ αἱ ἐν Ἀμερικῇ κοινωνιστικαὶ τῶν ἐργατῶν συναθροίσεις ἔχουσι τὴν ἀρχὴν ἐκ Γερμανίας.

»Ἡ «Διεθνὴς ἐργατικὴ Ὀμοσπονδία» ἰδρύθη ὑπὸ τινος Γερμανοῦ, ἀποστόλου τοῦ Μάρξ· τὸ Χικάγον, γερμανικὴ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πόλις, κατέστη κατὰ προτίμησιν τὸ γενικὸν συνεντευκτήριον τῶν ἐκ Γερμανίας κοινωνιστῶν. Ἐν τῇ μεγάλῃ καταστροφῇ τοῦ Ἰουλίου 1877 διαπρέπουσι καὶ πάλιν γερμανικὰ ὀνόματα· ἐν δὲ τῷ μεγάλῳ συλλαλητηρίῳ, τὸ ὁποῖον προσεκάλεσεν ἡ Διεθνὴς τὴν 25 Ἰουλίου 1877 ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ ἀνηγέρθησαν δύο βήματα, ἐν διὰ τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ ἕτερον διὰ τοὺς Γερμανοὺς ῥήτορας. . . Ἐν Ἑλβετίᾳ τὸ διεθνὲς στοιχεῖον εἶναι ἰσχυρότατον ἐκεῖ ὅπου ἐξέχει ἡ γερ-



μανική επίδρασις, ἐπὶ παραδείγματι ἐν τῷ διαμερίσματι τῆς Ζυρίχης. Ἐν ὅλοις δὲ ἐν γένει ταῖς συνεδρίοις τῆς Διεθνοῦς προεξάρχουσιν οἱ Γερμανοί, ἀντιπροσωπεύοντες πολλάκις καὶ ξένας ἐθνικότητας. Οὕτω μεταξὺ τῶν 65 μελῶν τοῦ ἐν Ἀγῇ διεθνοῦς συνεδρίου συναντῶμεν 25 Γερμανούς· ἡ δὲ Νέα Ὑόρκη καὶ ἡ Ζυρίχη ἐξεπροσωποῦντο ἐν αὐτῷ διὰ Γερμανῶν.<sup>1</sup>

Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν κοινωνιστικῶν δογμάτων ἀνὰ τὰς πόλεις καὶ τὰς κώμας τῆς Γερμανίας δὲν συντελεῖ μόνον ἡ διδασκαλία, ἡ ἀπορρέουσα ἀπὸ τῶν θεωριῶν τοῦ Μάρξ καὶ τοῦ Lassalle, ἢ τῶν ἀρχαιοτέρων Γάλλων κοινωνιστῶν, τοῦ Σαὶν Σίμωνος καὶ τοῦ Φουριέρου, τοῦ Λουδοβίκου Βλάγκ καὶ τοῦ Προυδῶνος. Νεωτέρα σχολὴ οἰκονομολόγων, τῶν καλουμένων ἀκαδημαϊκῶν κοινωνιστῶν (Catheder Socialisten), παρέχει οὐκ ὀλίγην τροφὴν εἰς τὰς τάσεις ταύτας τῆς κοινωνιστικῆς δημαγωγίας. Ἀναμφιβόλως ἡ πανεπιστημιακὴ διδασκαλία καθηγητῶν τινῶν τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, οἷοι ὁ Schäfle καὶ ὁ Lorenz von Stein, ὁ Hildebrandt καὶ ὁ Schmoller ἤκιστα σκοπεῖ εἰς τὴν ἐξαψιν τῶν κοινωνικῶν παθῶν τῆς ἡμέρας, ἀπὸ κακῆς πίστεως ρίπτουσα ἔλαιον ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ἀλλ' ἀκουσίως συντελεῖ ἐν τούτοις διὰ τῆς αὐθεντίας αὐτῆς εἰς τὴν δικαιολογίαν τῶν παραβόλων τάσεων τοῦ κοινωνισμοῦ. Εὐσυνείδητος ἐπιστήμη δὲν δύναται βεβαίως νὰ τυφλώτῃ ἐνώπιον πασιφανῶν φαινομένων, ἔνοχον κρατοῦσα σιγὴν, ὅπως μὴ ταραῖξῃ κατ' ἐλάχιστον τὸν ὑφιστάμενον κοινωνικὸν διάκοσμον· ἀλλ' ἡ φωνὴ αὐτῆς, ἐπικρινούσης τὰς ὑφισταμένας ἐλλείψεις, δικαιολογούσης ἀληθείας τινὰς ἐν ταῖς ἀξιώσεσι τοῦ κοινωνισμοῦ, ἀπόλλυται ἐν μέσῳ τῶν ἀγρίων παθῶν, τῶν δεσποζόντων τὰ πολέμια στρατάπεδα, τὰ διεκδικοῦντα τὸν θρίαμβον καὶ τὴν κατίσχυσιν τῶν τάσεων αὐτῶν ἐν τῇ νεωτέρᾳ κοινωνίᾳ, καθίσταται δὲ ἀσθενὴς, ἀνίκανος νὰ συμβιάσῃ καὶ νὰ συνδιαλλάξῃ τὰς ἀντιθέσεις· σήμερον παρέχουσα τροφὴν εἰς τὴν κοινωνιστικὴν δημαγωγίαν, κέκληται ἴσως ἐν τῷ μέλλοντι, ὑπὸ αἰσιωτέρους οἰωνούς, νὰ λύσῃ καὶ νὰ διεξαγάγῃ εὐτυχέστερον προβλήματό τινα τῆς νεωτέρας κοινωνίας, κατελθόντα προῶρως ἀπὸ τῆς σφαίρας τῆς ἐπιστήμης καὶ καταστάντα ἀντικείμενον τῶν ἐμπαθῶν παθῶν καὶ τῶν συμφερόντων τῆς ἡμέρας. . .

## Ζ'

Ὁ κοινωνισμὸς, οἷος ἐπιφκίνεται σήμερον ἐν ταῖς ἀξιώσεσι καὶ ταῖς θεωρίαις τῆς ἐργατικῆς τάξεως οὐ μόνον ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ καὶ τῇ Ἀμερικῇ, εἶναι ἐν τῶν πολλῶν συμπτωμάτων τῆς μεταβατικῆς καταστάσεως τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος. Ἡ μεγάλη ἐπανάστασις, ἡ ἀνατρέψασα τὸ ἀρχαῖον καθεστῶς, ἡ λαβοῦσα κατὰ πρῶτον χώραν ἐν Γαλλίᾳ περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἔκτοτε δὲ ἐξακολουθοῦσα ἀκαταπαύστως ἐν τῇ ἡθικῇ συνειδήσει τῆς νεωτέρας κοινω-

<sup>1</sup> L. Bamberger's, Deutschland und der Socialismus ἐν τῷ γερμανικῷ περιοδικῷ σατταγράμματι: Deutsche Rundschau.



νίας, ἡ καταστροφὴς τοῦ οἰκοδόμημα τοῦ παρελθόντος, γρηγορεῖ αἰετοῦς εἰς τὴν ἀπεργασίαν νέου, τελειότερου κόσμου.

Ἄλλ' ἡ κοινωνικὴ δημιουργία δὲν τελεῖται εὐχερῶς, ἄνευ προσκομμάτων ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὅσω μείζον τὸ οἰκοδόμημα, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ἡ ἐργασία ἐπίπονος· καὶ ἐντεθῆεν τὸ χάος, ἡ σύγχυσις, ἡ ταραχὴ καὶ παρακωλύουσα τὴν ἐργασίαν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐν τῇ ἐκπολιτιστικῇ αὐτοῦ σταδιοδρομίᾳ. Ὁ ἰσχυρότατος τῶν ἀνδρῶν τῆς ἀρχαιότητος, ὁ Ἡρακλῆς, ἐγεννήθη μετὰ τριήμερον ἐγκυμοσύνην· ἐν δὲ κοινωνικὸν οἰκοδόμημα, ὀφείλον νὰ περιλάβῃ ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα ὑπὸ τὴν αἰγίδα αὐτοῦ, δύναται νὰ δημιουργηθῇ καὶ νὰ συντελεσθῇ ἐν βραχεῖ μόνον διαστήματι χρόνου; Καὶ τί εἶναι μία ἢ δύο γενεαί, ἢ εἰς αἰῶν ἐν τῷ αἰωνίῳ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος; . . .

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1789 προεκήρυξε καὶ καθιέρωσε τὰ δικαιώματα τοῦ ἀτόμου ἐπισήμως ἐν τῇ κοινωνίᾳ· ἀνέγραψεν ἐπὶ τῆς σημαίας αὐτῆς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητα τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ· ἀλλ' ἡ ἀτομικότης, ἀναλαβοῦσα τὰ ἐν τῇ φορᾷ τῶν αἰώνων ἀπολεσθέντα αὐτῆς δίκαια, δὲν ἠδυνήθη νὰ ποιήσῃ ἐξ ὁλοκλήρου λογικὴν, ἐναρμόνιον αὐτῶν χρῆσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ὁ ἄνθρωπος κακῶς κατενόησε καὶ κακῶς ζητεῖ νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν πολυθρύλητον ἰσότητα, τὸ ἰδεῶδες τοῦτο τοῦ Ρουσσώ καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐμπνευσθείσης γαλλικῆς ἐπανάστασεως. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι μὲν ἴσοι πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ αὐτῶν ιδέᾳ, ἀλλ' εἶναι ἄριστοι ὡς ἄτομα, ὡς ἐνεργὰ μέλη πολιτικῆς κοινωνίας· αὕτη δὲ ἡ ἀνισότης ἀναπτύσσεται ἐπὶ μᾶλλον διὰ τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ, καθισταμένη ἐκφανστερά, ἢ ἐν τῇ φυσικῇ τῶν ἀνθρώπων καταστάσει, ὅποτε αἱ ἠθικαὶ καὶ φυσικαὶ τῶν ἀνθρώπων ιδιότητες παρίστανται ὁμοιότεραι, ἐνῷ τοῦ πολιτισμοῦ προβαίνοντος, τῶν διαφόρων ἠθικῶν τοῦ ἀνθρώπου ιδιοτήτων ἀναπτυσσομένων, ἐπέρχεται ἠθικὴ τις μεταξὺ αὐτῶν ἀνισότης, ἀναγκαίᾳ ἄλλως τε πρὸς τὴν προαγωγὴν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ. Χαρακτὴρ οὐσιώδης τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ κοινωνικῷ αὐτοῦ βίῳ εἶναι ἡ ἀτομικότης. Αὕτη εἶναι ἡ πηγὴ, ἀφ' ἧς ἀπορρέουσιν ἅπασαι αὐτοῦ αἱ ἠθικαὶ πράξεις, ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ ἐνεργείας, ἐν γένει ἡ ἰδιοφυΐα, εἰς τὴν ὑπαρξίν τῆς ὁποίας ὀφείλομεν τὰ κάλλιστα τῶν προϊόντων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἐὰν ἀπὸ τῆς ἀτομικότητος ἀπορρέει ἡ ἀνθρωπίνη ἐλευθερία, ἀπὸ ταύτης ὡσαύτως ἀναπτύσσεται καὶ ἡ ἀνισότης. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς ὅλον καὶ ὡς μέρος, ὡς ἀνθρωπότης καὶ ὡς ἄτομον, ἔχει ποικίλας, ἀνομοίους ιδιότητας, αἵτινες διαφόρως ἐκπληροῦνται ἐν τῇ ἠθικῇ καὶ πνευματικῇ αὐτοῦ ἐργασίᾳ· ἐκ τῆς διαφορᾶς δὲ ταύτης ἀπορρέει καὶ ἡ ἀνισότης. Καθολικὴ ἰσότης, ἀπαλύτως πραγματοποιουμένη ἐν τῇ κοινωνίᾳ, οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ ὁ θρίαμβος τῆς ἠθικῆς ἰσοπεδώσεως, ἡ βαθμιαία καταστροφὴ τῆς ἀτομικότητος, ἧς ἐκλείπουσιν, ἐξαντλοῦνται τὰ ζωηρότατα καὶ τὰ ἰσχυρότατα στοιχεῖα ἐκάστου πολιτισμοῦ, ὅστις εἶναι ἰδίως τὸ παρα-



γόμενον τῆς ἐλευθέρως ἀτομικότητος, ἐλευθέρως δρώσης ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἀπόλυτος ἰσότης ἄνευ ὅρων, ἔξει ἀποτέλεσμα τὴν ἀδιαφορίαν, τὴν αὐτοκτονίαν ταύτην τῆς παραγνωρισθείσης ἀτομικότητος. Ἐκαστος ἄνθρωπος εἶναι διαφόρως ὑπὸ τῆς φύσεως πεπρωτισμένος, ἡ δὲ πνευματικὴ αὕτη ἀνισότης ἀποτελεῖ τὴν ἁρμονίαν ἐν τῷ ἠθικῷ αὐτοῦ βίῳ· ἡ δὲ ἀνισότης αὕτη δὲν εἶναι προνομιοῦχος, δὲν εἶναι παραγόμενον τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ποικίλης αὐτοῦ εὐφυΐας καὶ ἀναπτύξεως, ἥτις ὑπ' αὐτοῦ ἐκπροσωπεῖται ἐν τῷ κοινωνικῷ διακόσμῳ.

Ἀπατῶνται οἱ φρονοῦντες, ὅτι τὸ ἰδεῶδες τῆς νεωτέρας κοινωνίας ἔσται τελεία, ἄνευ ὅρων κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ἰσότης. Ἐν ὅσῳ οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται τοιοῦτοι, οἷοι ὑπάρχουσι σήμερον φυσικῶς καὶ ψυχικῶς, ἡ αὕτη ἀνισότης θέλει διέπει τὴν κοινωνίαν. Ἐκαστος τὰ αὐτοῦ πράττειν· ἕκαστος ἀναλόγως τῆς φυσικῆς καὶ ψυχικῆς αὐτοῦ ἰδιοφυΐας γὰρ ἐκτελεῖ τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, τοῦτο τὸ ἄξιωμα θέλει εἶναι ἀείποτε τὸ ἰσχύον δόγμα παντὸς κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ. Ὁ Πλάτων δὲν ἠπάτατο, ὅτε εἶχε θεμελιώσει τὴν Πολιτείαν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω δύγματος· μόνον ἐπηρεασθεὶς ὑπὸ ἀρχουσῶν τινῶν θεωριῶν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, ἐξήγαγε ψευδῆ ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ δόγματος τούτου συμπεράσματα. Ἡ κοινωνία ἐν πάσῃ ἐποχῇ θέλει ἐπικυροῖ τὴν μεγάλην ταύτην ἀλήθειαν· ὁ ὀργανισμὸς αὐτῆς θέλει εἶναι συγκεῖμενος ἐκ διαφόρων τάξεων, ὡς διήρει αὐτὰς ὁ Πλάτων, ἕνεκα τῆς κατισχύσεως παρὰ τισὶν ἀνθρώποις μιᾶς τῶν κυριωτέρων ιδιοτήτων ἢ ἀρετῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ὀνομάσκατε τὰς τάξεις ταύτας, ὅπως ἀρέσκεσθε, ἡ ἐν τῇ κοινωνίᾳ σημασία αὐτῶν θέλει εἶναι ἀείποτε ἡ αὐτή· μόνον αὗται ἀναπαράγονται καὶ νέον λαμβάνουσι τύπον, σύμφωνον πρὸς τὴν ἐκάστοτε πρόοδον τῆς κοινωνίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀρχή, ἡ δεσπόζουσα σήμερον, εἶναι ἡ ἐλευθερία, ἡ ἀνισότης διαπνέεται ἐπίσης ὑπὸ τῆς ἐλευθερίας· ἕκαστος λαμβάνει τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσιν του, καθίσταται μέλος ἰδικιτέρας τινὸς τάξεως, συνωδᾷ τῇ ἀτομικότητί του, ἐλευθέρως σχηματιζομένη καὶ ἀναπτυσσομένη· καὶ ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἔγκειται ἡ ὑπεροχὴ τῆς νεωτέρας κοινωνίας. Παρὰβάλετε τὰς σημερινὰς τάξεις πρὸς τὰς προηγούμενους ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος: Βραχμᾶνες, Ξατρώαι καὶ Σοῦδραι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἰνδικῇ· Ἱερεῖς, πολεμισταὶ καὶ γεωργοὶ ἐν Αἰγύπτῳ. Ἐλεύθεροι καὶ δοῦλοι ἐν Ἑλλάδι καὶ Ρώμῃ· ἱερατεῖον, εὐγενεῖς καὶ τρίτη τάξις ἐν τῷ μεσαίῳ· ἡ οὐσία εἶναι ἡ αὐτή· ἡ ἀνομιοσύνη καὶ ἡ ἀνισότης τῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων τῆς ἀνθρωπότητος· μόνον οἱ τύποι μεταβάλλονται ἀναλόγως τῆς ἠθικῆς αὐτῆς προόδου. Ποία δὲ αὕτη ἡ πρόοδος; Ἀλλοτε αἱ τάξεις αὗται ἦσαν κοινωνικαὶ κλάσεις, αὐστηρῶς ἀλλήλων διακεχωρισμέναι· οὐδεὶς, ἐπὶ ποινῇ θανάτου πολλαχίς, ἠδύναντο γὰρ μεταβῆναι ἀπὸ μιᾶς τάξεως εἰς ἄλλην· μόνον δὲ ἡ θεότης, ἡ ὁ κυριάρχης ἠδύναντο γὰρ συντελέσωσι καὶ γὰρ ἐπιτρέψωσι τὴν μετάδοσιν ταύτην· σήμερον ἐν τούτοις ἡ διαφορὰ τῶν τάξεων



εἶναι διαφορὰ λειτουργίας, ἣν ἕκαστος δικαιούται νὰ προσφέρῃ διὰ τὴν ἐργασίαν τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ. Ὅρια διαχωρίζοντα τὰς διαφόρους τάξεις δὲν ὑφίστανται πλέον σήμερον· ἕκαστος δὲ ἀναλόγως τῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων δύναται αὐτοδικαίως νὰ καταλάβῃ θέσιν ἐν οἷα-δήποτε κοινωνικῇ τάξει· ἐνταῦθα ἔγκειται ἡ πρόοδος τῆς νεωτέρας κοινωνίας.

Ἀπόλυτος ἰσότης, ὅπως ἐννοοῦσιν αὐτὴν οἱ νεώτεροι κοινωνισταί, εἶναι προφανὲς σημεῖον ἠθικῆς πτώσεως τῆς κοινωνίας, ἀναμφίβολον προανάκρουσμα ἀρχομένης δουλείας. Μόνοι οἱ δοῦλοι λαοὶ ἀπολαμβάνουσι πλήρους ἰσότητος. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅπου οἱ πάντες εἶναι δοῦλοι, ἐκεῖ ὑπάρχει πραγματικὴ ἰσότης, ἀπάντων ὄντων ἴσων πρὸ τοῦ κυρίου τῶν δούλων. Ὑπάρχουσιν ἐπίσης λαοὶ, οἵτινες ἐν τῷ δημοκρατικῷ αὐτῶν ζήλῳ προκρίνουσι τὴν ἰσότητα τῆς ἐλευθερίας. Τοιοῦτοι δὲ εἶναι οἱ Γάλλοι, παρ' οἷς τὸ αἶσθημα τῆς ἀπολύτου δημοκρατικῆς ἰσότητος ὑπερβάλλει τοῦ τῆς ἐλευθερίας· ἀλλὰ τίνα τὰ ἀποτελέσματα τῆς τάσεως ταύτης, δεικνύει ἐπαρκῶς ἡ κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας πολιτικὴ αὐτῶν ἱστορία. . . .

Ἀπατᾶται ὁ κοινωνισμὸς φρονῶν, ὅτι ἀνακηρύττων ὡς ἀπόλυτον αὐτοῦ δόγμα τὴν κοινωνικὴν ἰσότητα, προτιμῶν αὐτὴν τῆς ἐλευθερίας, ὡς ἔπραξεν ἤδη ὁ Λουδοβίκος Βλᾶγκ καὶ ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1848 ἐν Γαλλίᾳ, ἐξάγων δὲ ἀναμφίβολον αὐτῆς συμπέρασμα ἐν τῇ πολιτείᾳ τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν, θέλει βελτιώσῃ τὰ κακῶς ἐν τῇ κοινωνίᾳ κείμενα οὐχὶ διὰ τῆς ψυχρᾶς καὶ ἀμερολήπτου σκέψεως, οὐχὶ διὰ τῆς ἱστορικῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλ' ἀπλῶς διὰ τῆς στιγμικῆς ἀποφάσεως τῆς ἀπολύτου τῶν πολλῶν βουλήσεως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἐφημέρων παθῶν καὶ συμφερόντων διατυπουμένης διὰ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας. Τὰ θεμελιώδη ἠθικὰ καὶ κοινωνικὰ ζητήματα δὲν λύονται καὶ δὲν διατυποῦνται αὐθαίρετως ἐντὸς τοῦ βουλευτηρίου ἢ ἐπὶ τῶν δημοσίων ἀγορῶν καὶ τῶν πλατειῶν τῆς πόλεως ὑπὸ τὴν στιγμιαῖον ἐνθουσιασμόν, ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας μικρᾶς ἢ μεγάλης πλειονοψηφίας. Ὁ κοινωνισμὸς ἀπαιτῶν διὰ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, διὰ τῆς συνημμένης τῶν πολλῶν βουλήσεως νὰ διοργανώσῃ ἐκ νέου κατὰ τὰς ἰδίας ἀρχὰς καὶ τὰ ἀξιώματα τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, θέλει ἀναγορεύσει νέαν ἀρχὴν ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ τῆς κοινωνίας, τὴν ἐπανάστασιν, ὑποκύπτουσαν αἰείποτε εἰς τὰς κυμαινομένας, εἰς τὰς ἀμφιβόλους τάσεις πάσης ἐκάστοτε πλειονοψηφίας, μεταβαλλομένης κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ τὰ συμφέροντα τῆς ἡμέρας. Γνωρίζομεν τὰ ἀποτελέσματα τῶν τοιούτων μεταβολῶν· ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις παρέχει τὰ διδασκτικώτατα παραδείγματα τῆς αὐθιχρέτου, ἐξ ὑποκειμένου καθ' ὁλοκληρίαν, δημιουργίας τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος.

Ὁ λαὸς ἐκεῖνος, τῇ ἐπινεύσει καὶ ὑπὸ τὰ χειροκροτήματα τοῦ ὁποίου δι' ἐνὸς λόγου αὐτοῦ ὁ Ροβεσπιέρρος κατήργει τὸν ὑπάρχοντα θεὸν τοῦ καθολι-



νισμού, ὅπως ἀνακηρύξῃ ἀντ' αὐτοῦ τὸν Λόγον, τῇ ὑποστηρίξει τοῦ ὁποῖου οἱ θεωρητικοὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως κατέστρεφον πᾶν τὸ ὑφιστάμενον ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἀποπειρώμενοι τὴν δημιουργίαν νέου κόσμου, συνωδᾷ πρὸς τὴν φιλοδοξίαν αὐτῶν καὶ τὰ συμφέροντα, ὁ λαὸς ἐκεῖνος, ὁ βράψας τὰς χεῖρας αὐτοῦ εἰς τὸ αἷμα τοῦ Τρόμου, ἦτο ἐπίσης ὁ συντελέσας εἰς τὰ πολιτικὰ τολμήματα τοῦ Ναπολέοντος, ὁ προσκυνήσας αὐτὸν ὡς δεσπότην, βραδύτερον δὲ ἀποδεχθεὶς καὶ πάλιν τὸν θρίαμβον τῆς Παλινρθώσεως. Τοιοῦτος ἀποκλειστικὸς κοινωνικὸς παράγων, δίκην Πρωτέως ἐκάστοτε μεταβαλλόμενος, οὐδὲν δύναται νὰ δημιουργήσῃ σταθερὸν καὶ διαρκές, συντελὼν μᾶλλον εἰς τὴν στασιμότητα, ἢ εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ εἶδομεν πολλάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Μία δὲ ἐπανάληψις καὶ πάλιν τῆς ἀποπείρας ταύτης ἐν Γερμανίᾳ οὐδὲν τι νέον θέλει προσέσει ἐν τῷ ἱστορικῷ ἡμῶν βίῳ, θέλει συντελέσει μόνον εἰς νέαν ἐκ τῶν παθημάτων διδασκαλίαν, αὐξάνουσα τὰ διδάγματα τῆς πείρας, ἀλλ' οὐχὶ ἴσως καὶ τὴν φρόνησιν τῶν ἀνθρώπων!

### Η'

Ἡ κοινωνικὴ κίνησις ἀν δὲν μελετηθῇ ἀπαθῶς παρ' ἀπασῶν τῶν κοινωνικῶν μερίδων, οὐ μόνον ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ, θέλει ἀπολήξῃ θάπτον ἢ βράδιον εἰς κοινωνικὴν ἐπανάστασιν, ἥς αἱ καταστροφαὶ ἔσονται ἀνυπολόγιστοι. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ δήμου τῶν Παρισίων ἐν Γαλλίᾳ κατέδειξεν εἰς ποῖον σημεῖον δύναται νὰ φθάσῃ κοινωνικὴ τάξις, ὑπ' οὐδενὸς ἀγομένη αἰσθήματος, ἢ ὑπὸ θηριώδους μόνον ἐνστίκτου γαλβανιζομένη· ἡ Ἐπανάστασις ἐκείνη θέλει μένει ἐν τῇ ἱστορίᾳ περιφανὲς μνημεῖον θηριώδους ἐκδικήσεως καὶ περικορύμβου, ἀνιχνεύου νὰ συλλάβῃ εὐγενῆ τινα ιδέαν, ἐναμίλλου ἐν τῇ ἱστορίᾳ πρὸς τὴν πυρπόλησιν τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ Νέρωνος. Ἐπὶ τὰ ἔχνη τοῦ παρισινοῦ Δήμου ἐβάδισεν ὡσαύτως ἡ ἐπανάστασις τῆς Καρθαγένης ἐν Ἰσπανίᾳ. Ἐν Ὁλλανδίᾳ, Βελγικῇ, Δανίᾳ, Σουηδίᾳ, Νορβηγίᾳ, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐν Ὁλλανδίᾳ, ὁ κοινωνισμὸς κατέστη σήμερον ζήτημα ἡμερησίας διατάξεως ἐν τῷ πολιτικῷ κόσμῳ. Δεινὸς καὶ ἄρρηκτος τελεῖται ἄγων μεταξύ τῶν δύο πολυκριθμοτέρων τῆς κοινωνίας τάξεων· ἔνθεν μὲν παρίσταται τὸ κεφάλαιον, ἐλπιωπούμενον ὑπὸ τῆς τρίτης τάξεως, ἐκεῖθεν δὲ ἡ ἐργασία τῆς μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1848 δημιουργηθείσης τετάρτης. Ἡ συμφιλίωσις οὐδαμοῦ ἐπιφαίνεται, ὡσεὶ ἦτο πεπρωμένον ἡ ἀνθρωπότης νὰ λύῃ τὰ διαφέροντα αὐτὴν ζητήματα οὐχὶ ἐν πεφωτισμένῃ συνειδήσει καὶ γαλήνῃ, ἀλλ' ὑπὸ τὸν κράτον τοῦ πυροβόλου, καὶ ἐν τῇ πάλῃ τοῦ θανάτου καὶ τῆς καταστροφῆς νὰ κατακτᾷ πᾶντα νέον σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῆς σταδιοδρομίᾳ.

Ἐν ταιούτῃ ἀγωνίᾳ διατελεῖ τὸ νεώτερον κοινωνικὸν πνεῦμα. Πάλῃ πανταχόθεν ἰδεῶν, συστημάτων, ἀντιθέτων τάσεων καὶ συμφερόντων. Ἀλλὰ τί



ἐγερμονεῖ ἡ ἰσχυρὰ αὕτη ἠθικὴ ἀγωνία καὶ ζύμωσις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος; Ὅποια νέα ἰδέα, ἔναπλος Ἀθηναῖ, θέλει ἐκπηδήσει ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ νέου τούτου Διός, τοῦ καλούμενου ἀνθρωπότητος;

Ἐπάρχει αἰώνιος, ἀνκντήρητος νόμος, εἰς οὐδεμίαν ὑποκείμενος ἀμφιβολίαν ἐν τῷ ἱστορικῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος. Πᾶσα νέα ἰδέα, ὑπισχνουμένη ἀλλοίωσιν τινὰ τοῦ ὑφισταμένου ἠθικοῦ κόσμου, ὀφείλει νὰ διέλθῃ διὰ μυρίων δοκιμασιῶν, πρὶν ἢ καταστῇ καθολικὴ ἰδέα τῆς ἀνθρωπότητος· πᾶσα νέα κατάνκτησις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐν τῷ ἠθικῷ αὐτοῦ βίῳ δὲν τελεῖται ἄνευ ὀδύνης, ἄνευ πάλης καὶ καταστροφῶν· εὐκταῖον ἂν εἰς τὸ μέλλον πᾶσα νέα ἰδέα, ἀξιοῦσα τὴν ἀρχὴν ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ, δοκιμάζεται καὶ ἐπικυροῦται διὰ λογικῆς καὶ εὐσυνειδήτου συζητήσεως, οὐχὶ δὲ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν παθῶν καὶ τῶν συμφερόντων τῆς ἡμέρας. Ἐνταῦθα ἔγκειται οὐχὶ τὸ μυστήριον, ἀλλ' ἡ μεγάλη ἀλήθεια τῆς ἀνθρωπίνης προόδου. Ἐὰν εἶναι ἀληθὴς καθ' ὁλοκληρίαν ἡ σκέψις αὕτη τοῦ Φαύστου :

«Wir sind gewohnt, dass die Menschen verhöhnen,  
Was sie nicht verstehen,  
dass sie vor dem Guten und Schönen,  
das ihnen oft beschwerlich ist, murren». 1

εἶναι ἐπίσης ἀληθές, ὅτι πᾶσα νέα ἰδέα δὲν δύναται νὰ κυρωθῇ καὶ καταστῇ ἀποδεκτὴ ἀμέσως, πρὶν ἢ μελετηθῇ ὑφ' ὅλας αὐτῆς τὰς ἀπόψεις καὶ σχέσεις, ὑφ' ἃς παρουσιάζεται ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ. Ὁ ἀριστος ἄρα τρόπος εἶναι ὁ μέσος· καὶ τοῦτο ἀπέδειξεν ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Καθολικὴ, δημιουργικὴ ἰδέα πάσης κοινωνίας εἶναι ἡ ἐλευθερία· τούτης ἡ πραγμάτωσις εἶναι ἡ πραγμάτωσις τῆς ἠθικότητος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ· ὑπὲρ πάντων δ' ἄλλην ἐποχὴν ἡ πραγμάτωσις τῆς ἐλευθερίας εἶναι σήμερον τὸ ζήτημα, τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτοῦ ἀναπτύξει· ἀντίθετοι περὶ αὐτῆς ἀπόψεις καὶ θεωρίαι παράγουσι καταστροφάς, πληροῦσαι τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν δισταγμοῦ καὶ συγχύσεως καὶ σπείρουσαι ἐν τῷ κοινωνικῷ ἡμῶν βίῳ ἐρείπιαν.

Ὁ Μαικόλαιν διατυποῖ κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον τὴν εἰκόνα τῆς ἐλευθερίας :

»Διηγεῖται ὁ Ἀρίστος τὴν ἱστορίαν ὠραίας νύμφης, καταδικασθείσης νὰ ἐπιφάνηται κατὰ τινὰς ἐπαχθὰς ὑπὸ τὴν μορφήν δηλητηριώδους καὶ ἀπεχθοῦς ὄψεως. Οἱ βλάψαντες αὐτὴν κατὰ τὸν χρόνον τῆς μεταμορφώσεώς της, ἀπεκληροῦντο ἐς αἰὶ πάσης συμμετοχῆς τῶν ὑπ' αὐτῆς διατιθεμένων ἀγαθῶν. Ἀλλ' αὕτη ἀπεκαλύπτετο ὑπὸ τὴν φυσικὴν αὐτῆς εὐγενῆ καὶ θεῖαν μορφήν εἰς τοὺς ἐλεήσαντας καὶ προστατεύσαντας αὐτήν, μεθ' ὅλην τὴν ἀπεχθὴ αὐτῆς

1 «Εἰμεθα συνειθισμένοι νὰ βλέπωμεν τοὺς ἀνθρώπους νὰ χλευάζωσι πᾶν ὃ, τι δὲν ἐννοοῦσι, νὰ γογγύζωσι πρὸ τοῦ ἐπαχθοῦς εἰς αὐτοὺς φαινομένου ἀγαθοῦ καὶ καλοῦ». Goethe's Faust.



θέαν· παρηκολούθει τὰ διαβήματά των, ἐπλήρου πάντας τοὺς πόθους των, ἐπλούτιζε τὰς κατοικίας αὐτῶν, καθιστῶσα αὐτοὺς εὐτυχεῖς ἐν τῇ ἐρωτι καὶ ἐνδόξους ἐν τῇ νίκῃ. Ἡ ἐλευθερία εἶναι παρόμοιον τι πνεῦμα· λαμβάνει ἐνίοτε τὴν μορφήν εἰδεχθοῦς ἐρπετοῦ. Ἑρπεί, συρίζει, δάκνει. Ἀλλὰ δυστυχεῖς οἱ τολμήσαντες νὰ συντρίψωσιν αὐτὴν ἐξ ἀηδίας! Εὐτυχεῖς δὲ οἱ ἀποδεχθέντες αὐτὴν ὑπὸ τὴν εἰδεχθῆ καὶ ἀθλίαν αὐτῆς μορφήν, διότι αὕτη θέλει τοὺς ἀνταμείψει ἐπὶ τέλους ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς ὠραιότητος αὐτῆς καὶ τῆς δόξης!

αἰ Ἐν μόνον ὑπάρχει ἀντιφάρμακον τῶν δεινῶν τῶν παρεπομένων τῇ ἐλευθερίᾳ, τὸ δὲ ἀντιφάρμακον τοῦτο εἶναι ἡ ἐλευθερία. Ὅποταν ὁ δεσμώτης ἐγκαταλείπει κατὰ πρώτην φοράν τὴν εἰρήτην αὐτοῦ, δὲν δύναται νὰ ὑπομείνῃ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, δὲν δύναται νὰ διακρίνῃ τὰ χρώματα, ἢ ν' ἀναγνώρισῃ τὰ σχήματα. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀντιφάρμακον νὰ ἐπανασταλῇ εἰς τὸ καλλίον αὐτοῦ, πρέπει νὰ συνειθίσῃ μὲ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου. Ἡ λαμπρότης τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἐλευθερίας δύναται νὰ ἐκθαμβώσῃ καὶ νὰ ταραξῇ κατὰ πρῶτον τὰ ἔθνη, τὰ καταστάντα ἐξ ἡμισείας τυφλὰ ἐν τῷ οἴκῳ τῆς δουλείας. Ἀλλ' ἐξακολουθοῦντα ν' ἀτενίζωσιν αὐτὴν κατὰ πρόσωπον, θέλουσιν ἔλθει ταχέως εἰς κατάστασιν νὰ ὑπομένωσιν αὐτὴν. Ἐν διαστήματι ὀλίγου χρόνου οἱ ἄνθρωποι διδάσκονται τὴν λογικὴν. Ἡ ἄκρα περὶ τὰς γνώμης βιασιότης καταπρυώνει. Αἱ ἀντίθετοι θεωρίαι διορθοῦνται ἀμοιβαίως· τὰ διασπαρμένα τῆς ἀληθείας στοιχεῖα παύουσι παλαιοῦντα καὶ ἄρχονται συντιθέμενα· ἐκ δὲ τοῦ χάους τούτου ἐξέρχεται ἐπὶ τέλους σύστημα τάξεως καὶ δικαιοσύνης<sup>1</sup>.

Ὑπὸ τὴν ἀπαίσίαν ταύτην μορφήν τῆς νύμφης τοῦ Ἀριόστου παρίσταται σήμερον ἐν Γερμανίᾳ ἡ ἐλευθερία. Ὁ Γερμανικὸς λαὸς, μόλις ἐξεγερθεὶς ἀπὸ τοῦ ὕπνου τῆς δουλείας, παρίσταται σήμερον ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ δράσεως ἐννεὸς, ἐμβρόντητος, παραπαίων, οὐδεμίαν κεκτημένος συνειδήσιν τῆς θέσεως αὐτοῦ, τῶν καθηκόντων ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ἐν ἀπάσῃς ταῖς κοινωνικαῖς ἀποχρώσεσι τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους ὑποδόσκει ἀκράττος κρατὴρ μίσους, ἀντιπαθείας· ἡ δὲ συμφιλίωσις οὐδαμοῦ ἐπιφαίνεται ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος· οὐδεμίαν κοινωνικὴν μερίδα ἐννοεῖ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν ἑτέραν· ἀπκοι προσφέρονται ἀπειλητικὰ πρὸς ἀλλήλας, μετὰ δὲ τὰς ἐσχάτως συνεπείας τῆς δουλοφόνου κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀποπείρας, γενομένης νέας ἐλλογᾶς διὰ τὸ γερμανικὸν κοινοβούλιον, ἡ πάλιν ἄρχεται βιασιότερα καὶ πεισματωδεστέρα. Ἀδύνατον ἐπὶ τίνα θέλει κλίνει ἡ νίκη· τὸ ἀληθές μόνον εἶναι, ὅτι οἰκνῶν ἢ ποτε τῶν κοινωνικῶν μερίδων εὐνοήσῃ ἡ πολιτικὴ ἐπιτυχία ἐπὶ τέλους, ἢ ἐπὶ ταύτῃ νίκῃ ἔσται Καθμερία διὰ τὴν Γερμανίαν, ἐνόσῃ ἡ λογικὴ ἡρεμία, ἡ ψυχρὰ συζήτησις δὲν κατισχύσῃ τῶν κοινωνικῶν παθῶν καὶ συμφερόντων.

Ὅσον ὁ κοινωνισμὸς ἀπατᾶται φρονῶν, ὅτι διὰ τῆς πανακείας τῶν θεω-

<sup>1</sup> Macaulay's Essays sur l'histoire d'Angleterre traduction Guizot.



ριῶν του θέλει θεραπεύσει καὶ ζωογονήσει τὴν πάσχουσαν γερμανικὴν κοινωνίαν, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ἡ κυβερνήτης ἀπατᾶται νομίζουσα, ὅτι διὰ τῆς βιαίας καυτηριάσεως τοῦ ἔλκου τοῦ κοινωνισμοῦ θέλει σώσει τὴν Γερμανίαν, ἀποδίδουσα εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐημερίαν. Μεταξὺ τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ κοινωνισμοῦ, τῆς μὲν ἐκπροσωπούσης τὴν μοναρχικὴν, τοῦ δὲ τὴν ἀναρχικὴν ιδέαν, ὑπάρχουσιν ἄλλαι πολιτικαὶ μερίδες, λογικώταται καὶ ζωτικώταται· μόνον τῇ ἐπικουρίᾳ καὶ τῇ ἀρρωγῇ τούτων δύναται νὰ σωθῇ τὸ γερμανικὸν ἔθνος ἀπὸ τοῦ ἐπαπειλοῦντος αὐτὸ κινδύνου τοῦ δεσποτισμοῦ ἢ τῆς ἀναρχίας. Ὁ θρίαμβος τῆς ἐλευθερίας θέλει θέσει τέρμα εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀντιθέτων κομμάτων, ἡ δὲ ἐλευθερία αὕτη ἐκπροσωπεῖται σήμερον ἐν τῇ γερμανικῇ πολιτείᾳ ὑπὸ τῶν φιλελευθέρων ἐθνικῶν καὶ τῶν προοδευτικῶν.

Ὁ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον δημιουργὸς τῆς γερμανικῆς ἐνότητος, ὁ ἀρχιγραμματεὺς τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας, τότε μόνον δύναται νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα του ἀπὸ τῆς κοινωνικῆς ἀποσυνθέσεως, καταλείπων τὸ στάδιον τῆς περὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς πολιτείας διαπύλης εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς πολιτικῆς ἐνεργείας τοῦ ἔθνους, ἥτις μόνη δύναται νὰ προφυλάξῃ αὐτὸ ἀπὸ τῶν κινδύνων τοῦ κοινωνισμοῦ. Καθολικὴ ψηφοφορία μόνη, διδομένη εἰς λαὸν πολιτικῶς ἄνηθον, δεσποτικῶς ἔτι διευθυνόμενον, εἶναι παιδιὰ ἐπικίνδυνος, δυναμένη ἴσως νὰ παρεπλανήσῃ τοὺς Φιλισταίους τῶν ζυθοπωλείων ἐπὶ τινὰ χρόνον, ἀλλ' ἄμεσον ἔχουσα ἀποτέλεσμα τὴν κοινωνικὴν ἀποσύνθεσιν, τὸ ἠθικὸν χάος, τὸ ὅποῖον τοσοῦτον φαίνεται σήμερον διακυβεῖον τὸ πολιτικὸν μέλλον, εἰμὴ τὴν ἐθνικὴν ὑπερξίν τῆς Γερμανίας.

Καιρὸς ὅπως ἡ γερμανικὴ ἐπιστήμη καὶ ἡ γερμανικὴ φιλοπατρία ἀνανήψωσι τῆς πλάνης καὶ ἐξεγερθῶσι τοῦ ληθάργου, ἐν ᾧ ἀπὸ τινος χρόνου διατελοῦσιν. Ἡ γερμανικὴ ἐπιστήμη, ἐν τῶν περιφανεστάτων προϊόντων τοῦ νεωτέρου πνεύματος, ἀφ' ἧς τοσαῦτα ἔλαβε διδάγματα ἡ σύγχρονος εὐρωπαϊκὴ κοινωνία, καιρὸς ὅπως παραιτηθῇ τῆς σοφιστικῆς καὶ σχολιασ τρίβου, ἐν ᾗ ἀπὸ τινος χρόνου περιεπλανήθη. Καιρὸς ὅπως μελετήσῃ ἀπαθῶς καὶ ἐλευθέρως τὰ θεμελιώδη ἐκεῖνα ζητήματα, τὰ ἐφαπτόμενα τοῦ βίου τῆς κοινωνίας, ἀναλύσῃ δ' αὐτὰ καὶ διατυπώσῃ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης προκαταλήψεως, *sine ira et studio*. Παρὰ τὴν ἐπιστήμην ὀφείλει νὰ συμβαδίσῃ παραλλήλως καὶ ἡ γερμανικὴ φιλοπατρία. Τὸ ἀπασχολοῦν σήμερον τὸ γερμανικὸν ἔθνος κοινωνικὸν ζήτημα, δὲν εἶναι ἀπλῶς ζήτημα θεωρίας, σχολῆς, αἱρέσεως· εἶναι ζήτημα θετικόν, ζήτημα δημοσίας τάξεως, ἀφορῶν τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἠθικότητα τῆς κοινωνίας. Περισκερμένη καὶ προσηκουσα, ἄνευ ἐμπαθείας καὶ συμφέροντος λύσις αὐτοῦ, ἀναλαμβάνουσης τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἀρχούσης σήμερον τάξεως, δύναται νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἁρμονίαν μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀποχρώσεων, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ κοινωνία καὶ ἄνευ τῶν ὑποίων δὲν δύναται οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ ὑπάρξῃ.

Ἀπεπειράθην διὰ τῆς μελέτης ταύτης νὰ δώσω ἀμυδράν τινὰ νύξιν τοῦ



πολυθρύλτου ζητήματος, τοῦ σαλεύοντος σήμερον τὰς βάσεις τῆς γερμανικῆς κοινωνίας, τοῦ ἀπασχολούντος κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὸν εὐρωπαϊκὸν τύπον ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ τῶν μεγάλων ζητημάτων, τῶν κατεπειγουσῶν λύσεων. . . . Ἐζήτητα νὰ διατυπώσω τὸ ζήτημα ὑπὸ τὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν αὐτοῦ σημασίαν ἐν τῇ γερμανικῇ κοινωνίᾳ, ἀπέχων ἐκ συστήματος νὰ συζητήσω τὰ διάφορα οἰκονομικὰ ζητήματα, τὰ συνδεόμενα μετὰ τοῦ κοινωνισμοῦ, τὰς διαφόρους αὐτῶν λύσεις, φρονῶν ὅτι ἥκιστα ἐνδιαφέρουσι κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην τὸ ἐλληνικὸν δημόσιον ξένῃ αὐτῷ ζητήματι, ἐν ἄλλῃ κοινωνίᾳ ὑπὸ διαφόρους περιστάσεις ἀναπτυχθέντα, περὶ ὧν εὐτυχῶς οὐδένᾳ ἔχει λόγον νὰ μεριμνήσῃ ὁ κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς ἡμῶν βίος.

Ἡ ζωνηρὰ ζύμωσις, ἡ τελουμένη ἀπὸ τινος χρόνου ἐν τῷ ἠθικῷ καὶ τῷ πνευματικῷ βίῳ τῆς Γερμανίας, ἡ ἀμείλικτος πάλη τῶν διαφόρων μερίδων τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους, τὸ ὁσημέραι εὐρύτερον καθιστάμενον χάσμα μεταξὺ κυβερνήσεως καὶ λαοῦ, εἶναι τοσαῦτα δυσοίωνα σημεῖα ἐν τῷ ὀρίζοντι τοῦ μέλλοντος τῆς γερμανικῆς ιστορίας. Ἡ συμπεριφορὰ τῆς κυβερνήσεως κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ γερμανικοῦ κοινοβουλίου, ὁ ὑπὸ τούτου ψηφισθεὶς δρακόντειος νόμος κατὰ τῆς κοινωνιστικῆς μερίδος, αἱ αὐθαιρεσίαι, αἱ ὑπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας τελούμεναι σήμερον κατὰ τῶν πρωταγωνιστούντων ἐν τῇ κοινωνιστικῇ κινήσει, ὑποδηλοῦσιν ὅτι τὰ μέχρι τοῦδε λαβόντα χώραν ἐν Γερμανίᾳ ἦσαν ἀμυδρὰ μόνον προανακρούσματα τῆς ζωνηρᾶς πάλης, ἥτις κατὰ πᾶσαν πιθανότητά ἄρχεται ἀπὸ τοῦδε ἐν τῷ ἱστορικῷ βίῳ τῆς Γερμανίας.

Δὲν ἐπεκτείνομαι ἐπὶ πλέον' μεθ' ὅλα τὰ δυσοίωνα προμηνύματα προσεχούς καταστροφῆς, ἀρέσκομαι εἰσέτι νὰ πιστεύω εἰς τὴν σόφροναν καὶ γενναίαν φύσιν τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος, εἰς τὴν εὐγενῆ αὐτοῦ ἰδανικότητα, εἰς τὰς ὑψηλὰς αὐτοῦ ὁρμὰς καὶ τάσεις, αἵτινες πολλάκις διετρανύθησαν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ. Τούτους τοὺς ἐφελτίους αὐτῆς δαίμονας ἐπικαλουμένη ἡ Γερμανία, ὀφείλει νὰ ἐξκολουθήσῃ, βαδίζουσα πρὸς τὰ πρόσω καὶ συνεχίζουσα τὴν ἐκπολιτευτικὴν αὐτῆς ἀποστολήν, τιθεμένη ἐκποδῶν τὰ κακῶς κείμενα ἐν τῇ κοινωνικῇ τάξει καὶ ρίπτουσα ἀσφαλῆ τὰ θεμέλια τοῦ μέλλοντος αὐτῆς βίου ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ κοινωνίᾳ, ἥς ἀποτελεῖ ἐν τῶν ἰσχυροτάτων στοιχείων. Ἡ φιλελευθέρᾳ Γερμανίᾳ, ἡ Γερμανία τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς προόδου, ὀφείλει νὰ σκεφθῇ ἤδη, ἂν θέλει ἐξακολουθεῖ διατελοῦσα καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τὸ στάδιον τῆς ἐνόχου φιλοδοξίας φανταστικῶν καὶ ἀπαισιῶν, ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ ἂν θέλει νὰ παραδοθῇ ἐν τῷ μέλλοντι εἰς τὰς πλεκτάνας τοῦ κοινωνισμοῦ, τοῦ ἰησουϊτισμοῦ, τοῦ τιμαριωτισμοῦ, τῶν τριῶν τούτων παραγόντων τῆς διαλύσεώς της, ἡ ζωνηρὰ καὶ περίφρων θέλει ἀντλήσει νέαν ζωτικότητα, νέον σφρίγος ἀπὸ τῆς αὔρας τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας. Αἱ πολεμικαὶ δάφναι, ἐρ' αἷς τοσοῦτον ἐναβρύνεται σήμερον, μαραίνονται, ἐκλείπουσιν ἀπὸ τοῦ ὀρίζοντος ὡς ὁ καπνὸς τῶν πυροβόλων, ὑπὸ τῶν κρότον τῶν ἐποίων αὐταὶ ἐβλάστησαν, ἐνώπιον τῆς αὐστηρᾶς ἐτυμηγορίας τῆς ἀνθρωπίν-



νης συνειδήσεως, ενώπιον τῆς ἀδιαφορίας τῆς ἱστορίας· ἀλλ' αἱ δάφναι τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐλευθερίας εἶναι ἀμάραντοι· ριζοβολοῦσι διὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ κρατύνονται διὰ τῆς ἐργασίας. Τὸν θρίαμβον τῆς πολεμικῆς δόξης ἐνόησεν ἤδη ἡ Γερμανία, τὴν πικρίαν τῶν δαφνῶν αὐτῆς μόνον ἀπορροφῆσασα, ἤμισται δὲ ἀπολαύσασα τὴν ἐκ τῆς νίκης ἡδονήν· αἰσθάνεται ἴσως τὴν συνείδησιν αὐτῆς πιεζομένην ὑπὸ τοῦ βάρους τελεσθείσης ἀδικίας. . . Ἐν τούτοις σώφρων καὶ ἐλευθέρᾳ δύναται νὰ ἐπανορθώσῃ τὰ διαπραχθέντα ἀδικήματα τότε μόνον, ὅποτεν αὐτὴ ἡ δοῦσα εἰς τὸν νεώτερον εὐρωπαϊκὸν κόσμον τοσαῦτα μεγάλα ὀνόματα, ἀπὸ τοῦ Λουθήρου μέχρι τοῦ Ἐγγέλου, ἡ διατυπώσασα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος τοσαύτας μεγάλας σκέψεις, τοσαῦτα ἔξοχα ἰδεώδη, ἀποσείουσα τὸν πιέζοντα αὐτὴν Ἐφιάλτην τῶν ἀπαισίων ὀνείρων καὶ πόθων, ὅφ' ὧν σήμερον περιβάλλεται, παρ᾽ ἑσχέρῃ εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν ἀληθὲς κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ ὑπόδειγμα κατὰ τὰ συμπεράσματα τῆς αὐστηρᾶς γερμανικῆς ἐπιστήμης, σύμφωνον πρὸς τοὺς πόθους καὶ τὰ ἰδεώδη, πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἀνθρωπίνης ἠθικότητος καὶ ἐλευθερίας!

N. ΚΑΖΑΖΗΣ ὁφηγητής.

## ΠΟΙΚΙΛΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ.

### § 23 \*

*Σημειογράφος, σημειογραφεῖον, σημειογραφικὴ τέχνη.*

Σημειογράφος εἶνε ὁ σημείοις γράφων ἥτοι ὁ σημείων ἐν τῇ γραφῇ ποιούμενος χρῆσιν, ἵνα συντομώτερον τὸ ἔργον γίνηται καὶ ταχύτερον ἐπιτελῇται.

Πλούτ. Κάτ. Νεωτ. ΚΓ' «Τοῦτον μόνον ὧν εἶπε διχσώζεσθαί φασι τὸν λόγον, Κικέρωνος τοῦ ὑπάτου τοὺς διαφύροντας ὀξύτητι τῶν γραφῶν σημεῖα προδιδάξαντος ἐν μικροῖς καὶ βραχείσι τύποις πολλῶν γραμμῶν ἔχοντα δύναμιν, εἶτα ἄλλον ἀλλαχόσε τοῦ βουλευτηρίου σποράδην ἐμβολόντος· οὕτω γὰρ ἤσκειν οὐδ' ἐκέκτηντο τοὺς καλουμένους σημειογράφους ἀλλὰ τότε πρῶτον εἰς ἔχνος τι καταστῆναι λέγουσιν».

Ἐπιγρ. 3902, δ' «σημειογράφος φυλῆς Ἀθηναίδος».

Μόσχ. Λειμων. κ. 197 «παρὰ τοῦ σημειογράφου τελείως καὶ παρὰ τοῦ γραμματικοῦ αὐτάρκως Ἀθανάσιος ἐπιδεδόθη».

Ὁ Φιλόστρατος εἶπε σημείων γραφῆς ἀντὶ τοῦ σημειογράφου σελ. 574.

\* Ἰδ. σελ. 34, 189, 339, 449, 677, 748.